

Roč. XVI. č. 59

EMPATIA

BULLETIN

*Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.
Odbor sociálnoprávnej ochrany detí, sociálnej kurately
a poradensko-psychologických služieb.
Asociácia manželských a rodinných poradcov
a sociálnych pracovníkov SR v Bratislave.*

Slúži na komunikáciu a informovanie o formách práce, úspechoch
i ťažkostiach na ceste pomoci človeku v náročných životných situáciách.

NIELEN PRE ODBORNÍKOV

Číslo 1

január 2009

Bratislava

OBSAH

EDITORIAL	4
MEDZI NAMI	
Mgr. Marcela Škultétyová: Niekedy to jednoducho nejde	6
PhDr. Juraj Žilinčík: Otázky rodových špecifík	8
PhDr. Ivan Valkovič: XVII. Svetový kongres IFTA	10
TÉMA	
Mgr. Vladimír Hambálek: Dilemy profesionálnej identity poradenského psychológa RPPS	22
Mgr. Michal Slaninka: Daseinsanalýza	28
ROZHOVOR	
Mgr. Vladimír Hambálek: Rozhovor s Walterom Zahndom	37
ZNÁME A MENEJ ZNÁME POSTAVY Z NÁŠHO ODBORU	
PhDr. Ivan Valkovič: Michael White	41
PREČÍTALI SME	
K. Geldard, D. Geldard: Dětská psychoterapie a poradenství (J. Kusá)	45
S. Culley, T. Bond: Integrativní přístup v poradenství a psychoterapii (J. Kusá)	46
INFORMÁCIE	
Mgr. Lubica Tománková: Školiaci a výcvikový kurz RORSCHACH	48

EDITORIAL

Jar prináša svetlo, vône, energiu a pohyb. Aj keď ešte neodišla únava a následky poslednej virózy, len včera snežilo, čosi silnejšie ako naše telá nás oslovuje a tlačí a ťahá – hýbať sa smerom, kde sídli nádej, šance, bohatstvo, radosť a smiech. Zároveň ale treba obsiať záhradku, presadiť kvetiny, vymiesť pavučiny a prestrieť stôl.

Každodenné sa na jar obzvlášť očividne stretáva s tým do budúcnosti zameraným, rastovým. Čomu dať prednosť, ako to stihnúť?

My, s bohatšími skúsenosťami vieme, že istá veľkorysosť ku každodenným drobnostiam nám ušetrí sily na väčšie projekty, ale potom nás to dobehne a vypýta si svoj čas a našu energiu. A tak je to v poriadku. Len potrebujeme vedieť rozlíšiť, kedy je čas siať a kedy spievať pesničky, chodiť po lesoch a len tak voňať jarný vzduch. A zas sa pustiť do práce. Každodenne. Bez nej by sme nemali pokoj v duši.

Čakám, kedy sa mi toto spojenie slov, tak často znejúce v éteri hlasom Jany Kirschner, pretŕčajúce sa napísané na plagátoch k rovnomennému filmu, znechutí, opotrebuje -- a nič. Je to zvláštne. Akoby nejaká posvätnosť samotného obsahu bránila zbanalizovaniu týchto dvoch slov – pokoj v duši.

A tak si listujem literatúrou, aby som sa poučila od Junga, Hillmana, o čom to je. Tušenie, že každodennosť sýti dušu, povinnosti Kantovským spôsobom plnia kešeň spokojnosti, ak pritom počúvame svoju intuíciu, ak nelámeme svoje vnútorné pocity cez koleno. Akosi potom vieme, kedy je čas na prácu a kedy nastane čas pre západ slnka, vône jari, farby dúhy, pekné slovo -- duchovné rozkoše a doprajeme si ich. Pravda je ale, že málo, že všetci, koľko nás je, nemáme čas, ponáhlame sa – kamsi.

Pamätáte sa, keď sa pri svadobných obradoch recitovalo: svätejšie ako láska, je splniť povinnosť... a iste nemáte problém si vybaviť klienta s dilemou povinnosti a túžby, aké je to ťažké a paradoxne horšia alternatíva – keď klient ide za svojou túžbou bez ohľadu na povinnosti -- vyvolá menej zmätku a je akoby ľahšia. Aj je ľahšia o proces rozhodovania, pretože je skončené a začaté a riešime iné veci, energia je inde, každodennosť je iná.

Možno bude dobre, keď si spomenieme znova na Kanta a zvážime s ním morálny zákon v nás a hviezdne nebo nad hlavou – dve istoty života. Byť v sebe a vo svete, rešpektovať ľudský i božský princíp, len si byť istý, že s tým máme kontakt, že neblúdime mimo zákonov.

O tom to je, o tom je život, o tom je jar a o tom je i naša práca. Sprevádzať ľudí cestičkami života týmto spôsobom. Aby si boli istí svojou cestou, svojim zákonom a svojim vesmírom. Najskôr to ale potrebujeme sami.

Prečo to všetko píšem? Aby sme si teraz na jar, keď sa nám viac ako inokedy chce praštiť všetkým a ísť do tienistých lesov, alebo na slnkom zaliate lúky, dopriali aj to a vrátili sa k práci radi a s chuťou, pretože vieme, ako je dôležitá pre pokoj duše, ako je jej potravou a každá nepríjemná povinnosť je stupienkom k blaženému pocitu spokojnosti, pretože: zvládli sme to, nič sme neoklamali, všetko je urobené, precvičené, pozametané a môžeme sa pozrieť, čo to prinieslo pre nás a náš rast. Uvedomili si, že o tom už niečo vieme, niektorí hodne.

Ako materiál k uvažovaniu začíname uverejňovať úryvky z práce Michala Slaninku o daseinsanalýze, ktorá sa líši od iných prístupov tým, že jej koncepcia človeka je filozofická. Uvažovanie filozofické je najširšie, ako je v ľudských silách, je za hranicami psychológie a na teraz mimoriadne vhodné. Pokračovania budú, myslím, tri. Nie je vylúčené ani požičať si od nás celú prácu, bola záverečnou k Poradenskej propedeutike, máme takýchto prác deväť. Uverejňujeme tiež úvahu Vlada Hambálka o dilemách v práci poradcu, medzi ktorými sa trápime už tri roky, a ako sa zdá, nie je jasné, ako a kedy môže skončiť naše trápenie. Polemika o práci s dilemami zostáva otvorená, kedykoľvek k nej môžete pridať svoj hlas.

Pred chvíľou mi klient povedal, že tie posledné tri mesiace ťažkostí, bolesti a hnevu mu dali viac ako posledných päť rokov života. Viac o ňom a pre neho. Pracoval na nich svedomite. Aj takto prichádza nádej a povzbudenie.

Nech sa nám tak vydarí všetko, čo zasadíme, zasejeme, rozmnožíme teraz, keď je na to ten najvhodnejší čas v roku.

Redakcia a Jolana Kusá

Ak malo tvoje dielo dobrý začiatok, koniec iste nebude menej šťastný
Sofokles

Mladosť je schopnosť vedieť začať. Nie je viazaná na vek.

P. Strauss

MEDZI NAMI

Niekedy to pri všetkej snahe nejde

Niekedy na začiatku svojej poradenskej praxe by som si bola kládla za vinu, keď by mi klient prestal chodiť do poradne. Teraz už dokážem odhadnúť, či klientovi „sadla“ moja psychologická pomoc alebo nie. Niekedy už pri prvej, častejšie však pri druhej konzultácii zistím, či ide o perspektívneho klienta alebo ma navštívil len preto, že to niekto chcel a on teraz hľadá možnosť, ako zo situácie vycúvať. Hľadala som vo svojich análoch prípady, ktoré mali niečo spoločné, v jednom prípade však moja intervencia bola úspešná, v druhom nie. Dnes ponúkam prvý.

Matka a dcéra

Mladá klientka zažila život ohrozujúcu situáciu (haváriu), ktorú zdanlivo zvládla bez psychických následkov. Po pol roku začala brať lieky na schudnutie a odpadla. Následne začala mať strach z liekov, bála sa, že znova odpadne, bála sa viezť v aute... Bola nútená vyhľadať lekára, ale keďže sa bála liekov, dostala sa aj ku mne. Po niekoľkých týždňoch, keď sa už cítila lepšie a brala moju pomoc ako účinnú, sa opýtala, či by som zobrala aj jej mamu. Samozrejme.

Matka, štyridiatnička, mala psychické problémy už niekoľko rokov, brala dlhodobo psychofarmaká, aktuálne bola v reaktívnom depresívnom stave. Pani na dcérou dohodnutý termín prišla, pri odchode si síce dohodla druhú konzultáciu, ale telefonicky sa z nej ospravedlnila a viac sa už neozvala.

Viem, že som sa jej venovala tak, ako sa zvyknem venovať novým klientom, teda že som nič nezanedbala. Viem, že pani mi nebola nesympatická, že by som bola prejavila voči nej niečo negatívne. Keďže som nechcela sklamať svoju mladú klientku, snažila som sa zmobilizovať všetky schopnosti. V mojom prístupe teda problém nebol, klientka musela cítiť môj záujem a snahu pomôcť jej.

Čo sa týka zvládnutia depresie ako terapeutického problému – mám 10 rokov praxe na psychiatrii a za 20 rokov mojej poradenskej praxe som z „čiernej diery“ depresie vytiahla desiatky klientov. Navyše – depresia je ako terapeutický problém neporovnateľne jednoduchšia ako napr. úzkostný stav, ktorým trpela dcéra. Nebola to teda ani záležitosť nezvládnutia problematiky.

Rozdiel medzi matkou a dcérou bol v postoji voči liekom – dcéra sa bála brať lieky, matka ich brala roky. Dcéra teda bola odkázaná na psychoterapiu, ak sa chcela dostať z úzkostného stavu. Mám však psychiatrických pacientov, ktorí užívajú lieky a napriek tomu chodia ku mne: „Viete, psychiater nemá na mňa

tolko času, aby som sa mohol porozprávať tak ako s vami.“ Potrebujú podporu, pomoc pri riešení problémov, vyplývajúcich z ich situácie a stavu. Navyše – matkin stav sa napriek niekoľkoročnému užívaniu psychofarmák nezlepšil, sama ho pociťovala ako zlý, logicky teda mala aspoň skúsiť, či psychoterapia nezaberie.

Hoci pri mojom štatistickom rozbere mi vyšlo, že rodinný príslušník ako iniciátor nie je najlepšia prognóza spolupráce, mala som už niekoľko matiek, ktoré sa ku mne dostali cez dcéry a zostali. Takže ani to, že ju objednala dcéra nemohla byť rozhodujúca príčina prerušenia kontaktu..

Aj keď je pravda, že psychologickú pomoc skôr vyhľadajú mladí ľudia, tu nešlo ani o problém z veku – veď v podobnej situácii (depresívny stav, návšteva psychiatra) ma dokázala spontánne vyhľadať 83-ročná klientka a v terapii zotrvala: „Viete, uvedomila som si, že lieky nestačia, že musím aj niečo robiť.“

Keď sme pri tom, spomenutá stará pani a mladá klientka majú spoločné to, že berú svoj život do rúk aktívne. Stará pani zostala sama s tromi deťmi, musela sa o ne postarať, pracovala do vysokého veku, mala veľa záujmov. Mladá klientka sa stala matkou v mladučkom veku, musela sa o dieťa postarať sama, neskôr musela finančne podporiť aj manžela, ktorý išiel do riskantných vecí, ako najstaršia bola oporou súrodencom i matke, ktorá roky bola v domácnosti a stále chorá, vyžadujúca od svojho okolia ohľady a starostlivosť.

A práve túto rozdielnosť – aktívny versus pasívny postoj k životu, k problémom – medzi dcérou a matkou považujem za rozhodujúcu v prístupe k psychoterapii. Podrobiť sa psychoterapii znamená zobrať aktívny podiel na zmene svojej situácie. Dcéra to chcela. Matka nie. Preto z psychoterapie vycúvala.

Marcela Škultétyová
RPPS Brezno

Len niekoľko vecí na svete je silnejších ako pozitívny impulz. Úsmev. Svet optimizmu a nádeje. Postoj „dokážeš to“, keď sa veci nedaria.

R. M. DeVos

Otázky rodových špecifík v párovom poradenstve

Tento príspevok vám ponúka voľné spracovanie myšlienok a námetov, ktoré do „workshopového hrnca“ k tejto téme povkladali účastníci stretnutia otvorenej „vzájomnepomocnej“ skupiny PaTPV (poradenstvo a terapia párového vzťahu), ktoré sa uskutočnilo v Poprade v r. 2007.

Ako sa hlási k slovu táto téma pri stretnutí s klientmi

- Klienti naznačujú alebo priamo nastoľujú otázky rodových špecifík, napr.: „Pomôžte mi porozumieť, prečo môj muž hovorí, že ako žena by som mala ... a myslíte si, že má pravdu?“ Inými možnosťami sú obvinenia na adresu partnera, že zle naplňa rodovú rolu (muža, otca ...) alebo ventilovanie konfliktov pri delbe prác a úloh v súvislosti s rodovými očakávaniami.
- Klienti vyjadrujú, že by chceli radšej pomoc poradkyne alebo poradcu. Napríklad klientka – žena by chcela poradcu, aby lepšie porozumela „mužského pohľadu“.
- Poradca má tendenciu utvárať koalíciu s manželským partnerom rovnakého pohlavia (alebo je z toho obvinený).
- Poradca má problém prijať spôsob, ako klient naplňa svoju rodovú rolu.

Kedy ešte môže byť vhodné venovať sa tejto téme

- Pri príprave na manželstvo, u maloletých snúbencov – s cieľom posilniť základy vzťahu.
- Pri príprave na rodičovstvo a na NRS.
- Pri práci s identitou.
- Pri rozvodových úmysloch, ktorým partneri nerozumejú – s cieľom odhaliť nedorozumenia v očakávaniach a vyjednať nové pravidlá.
- U rozvedených partnerov pri boji o deti – s cieľom zachovať nádej pre tieto deti, že budú úspešne utvárať partnerské vzťahy.
- Keď primeraným objasnením nezhody medzi partnermi môže byť rozdielnosť rodovej výbavy.

Keď si partneri rodovými stereotypmi škodia

Ako najčastejší problém v diskusii rezonovalo rigidné dodržiavanie nejakého (povedzme tradičného alebo z vlastnej rodiny prevzatého) chápania mužských

---

a ženských rol. Na zachovanie rodových stereotypov môže pôsobiť tlak z vonkajšieho prostredia alebo vnútorný tlak. Ten vonkajší tlak môže vyvíjať partner na spôsob „Nie si dosť ženská“ alebo „Čo si to za chlapa, keď nedokážeš ...“, „Nie si dobrá matka“ a pod.

Dôsledkom (rigidného) presadzovania (sa) rodových stereotypov môžu byť násilie, poruchy prijímania potravy, nerovnováha moci v rodine, nepružnosť „fungovania“ partnerov, obmedzovanie a znemožňovanie rôznych možností osobného rozvoja v rodine...

Pripravenosť poradcu pracovať s témou

Medzi riadkami výstupov diskusie sa dalo jasne vnímať toto: Ak je poradca primerane pripravený pracovať s témou rodových špecifik, môže to byť pre klientov vskutku prospešné. Čo to znamená, byť primerane pripravený? Predovšetkým to znamená mať „zreflektovanú“ skutočnosť, že sa ženy a muži z rôznych príčin v niektorých stránkach líšia a že to, ako s týmito rozdielmi (alebo s otázkou týchto rozdielov) zachádzajú, môže mať priaznivý alebo aj škodlivý dopad na ich párový život. Druhou stránkou pripravenosti poradcu je mať zreflektovanú túto tému vo vlastnom osobnom a vzťahovom živote i v súvislosti s profesionálnou rolou. Ak je poradca primerane pripravený, dokáže zareagovať, keď klienti viac alebo menej explicitne túto tému otvoria, ale aj vtedy, ak je skrytá, ale jej nastolenie by mohlo byť na úžitok klientom.

Niektoré „polohy“, ako môžu byť poradcovia prospešní párom, sú:

- Objasňovanie, že sú možné rôzne „legitímne“ a vhodné podoby rol ženy a muža.
- Pomáhanie partnerom odpútať sa od rodových stereotypov (ak sa objavili) a hľadať im vlastný spôsob partnerského a rodinného fungovania, s ktorým by sa stotožnili a vyhovoval by im.
- Poskytovanie sprostredkovateľskej pomoci pri komunikovaní a zladovaní predstáv a očakávaní od toho druhého.

Osobitná citlivosť a „systémové“ nastavenie poradcu na tému

Časť diskutujúcich preukazovala pozitívne zaujatie témou a proaktívny prístup k práci s ňou. Takéto nastavenie obsahuje napríklad pohotovosť poradcu ponúknuť na vysvetlenie nedorozumení a nepohody v interakcii namiesto partnermi vyslovovaných predpokladov o nedostatku lásky či dobrej vôle u partnera rodové odlišnosti v duchu záverov Johna Graya, otca žien z Venuše

---

a mužov z Marsu, čo neraz pôsobí úľavne a podporuje vzájomné porozumenie, toleranciu a súhru. O stupeň proaktívnejší prístup predstavuje programové (systematické) vyhodnocovanie otázok rodových stereotypov v páre (napríklad pri zostavovaní genogramov, pri skúmaní rodinných a rodových posolstiev, prostredníctvom otázok na delbu prác v rodine, otázok, ako klienti vnímali svoju matku a otca ako rodičov a partnerov). Najaktívnejší prístup poradcu k téme predstavuje jeho pohotovosť „vzdvihnúť v každom klientovi jeho mužnosť, jej ženskosť“.

J. Žilinčík, RPPS/ÚPSVaR Banská Bystrica

XVII. svetový kongres Medzinárodnej asociácie rodinnej terapie

V dňoch 4.-7. marca 2009 sa konal v poradí už XVII. Svetový kongres Medzinárodnej asociácie rodinnej terapie, ktorá má toho roku 21. narodeniny. Rodinní terapeuti si tentoraz vybrali miesto na zraz v Európe, približne 700 km od Bratislavy – v slovinskom Portoroži, na brehu Jadranského mora – teda lepšia príležitosť zúčastniť sa ho, ako keby to bolo v Latinskej Amerike, ako to má byť na budúci rok. Táto vzdialenosť vzbudzuje dojem, že ani nie je potrebné použiť lietadlo, stačí autobus alebo vlak. No, ukázalo sa, že to nie je až také jednoduché: autobusy tam chodia zrejme len výletné a vlaky treba poskladať: jeden vás zavezie do Viedne, ďalší do Salzburgu alebo Mariboru, ďalší do Ljubljany a až odtiaľ ide vlak tam, kde koľajnica končia v slanej vode, do Koperu. Ale ani to ešte nie je Portorož. Tam vás odvezie miestny autobus a trvá mu to ešte 50 minút, možno preto, že stojí pri každej vrbe, vlastne pri každej palme, pretože polostrov, kde leží Koper, Izola, Portorož a Piran je slovinská riviéra. S mediteránnou architektúrou, flórou a dvojjazyčnými nápismi. Koper bol vyše päťsto rokov súčasťou benátskej republiky, a hoci od jej zániku uplynulo už vyše dvesto rokov, ešte stále sú tam nápisy aj v taliančine. A miestne mená zrazu začínajú dostávať význam: Koper – Capo d'Istria – hlava Istrie. Portorož – Porto Rose – ružový prístav.

Prečo práve v Slovinsku? Nuž, akiste preto, že tam je veľa rodinných terapeutov – členov IFTA. Spomedzi približne 250 účastníkov kongresu ich bolo vyše

tridsať domácich. Viac bolo už len Američanov, ale hodne boli zastúpení aj Španieli a španielski hovoriace krajiny: Mexiko, Brazília, Argentína, Chile, ba aj Peru (1 účastníčka) – spolu bolo na uvítacom paneli 45 zástav. Medzi takých, čo celú krajinu reprezentoval iba 1 účastník, som patrila aj ja, potom ešte Jan Kožnar z Čiech, kolegyňa z Bulharska a z Kazachstanu. Napríklad taká Saudská Arábia už bola zastúpená dvomi účastníkmi. Medzitým boli samozrejme krajiny západnej Európy, najmä Švédsko a Holanďania dokázali vo foyer hotelu tvoriť skupinky, potom Kanada, Austrália, Hong Kong, Izrael. A keď sme pri číslach, tak okrem 68 písomných prezentácií na plagátoch tam odznelo 80 prednášok alebo workshopov (ktoré mali po väčšine tiež formu výkladu s powerpointovou prezentáciou). To je spolu 148 a to znamená, že 3/5 teda 60% účastníkov vystúpilo so svojimi aktivitami: bol to teda skôr zjazd prednátorov než účastníkov. Pochopil som: na kongres IFTA sa chodí prednášať alebo predvádzať, nie čerpať poznatky. Lebo tie boli v mnohých prípadoch dosť jednoduché, staré a často to ani neboli poznatky, ale presvedčenia, názory a nábory.

Ale poďme po poradí. Kongres v stredu 4. marca o 16:00 slávnostne otvorila doterajšia prezidentka IFTA Judith Landau a úvodný referát predniesla slovin-ská psychiatricka, teraz ombudsmanka Zdenka Čebašek-Travnik. Rozprávala o tom, ako sa v Slovinsku vyvíjala rodinná terapia. História nie nepodobná našej, slovin-ský angažovaný aktivista sa volá Branko Gačič, ktorý vzápätí dostal cenu IFTA za celoživotný prínos. Ďakovnú reč predniesol slabou angličtinou, čo sa ukázalo ako príznačné: prvá generácia terapeutov v Slovinsku hovorí po anglicky slabou, druhá plyne. Tých prvých bolo zopár, ich odchovanci tvoria hufy.

Ráno začínali krátke, t.j. 30 minútové sedenia, ktorých bežalo súčasne 8, tri za sebou v tej istej miestnosti. Jeden človek teda mohol stihnúť 3 z 24 – dosť veľká frustrácia pri výbere. Nestihol som napríklad príspevok Alicie Moreno z madridskej Jezuitskej univerzity o tom, ako sa dá naučiť psychoterapia z pacientovho kresla, ale Alicia nie je ani dcéra, ani žiadna príbuzná slávneho tvorca psychodrámy, ako som sa neskôr dozvedel, takže som sa uspokojil. Slovin-ská mladá generácia mi zato urobila dobrý úvod do kongresového vzdelávania sa. Mateja Milharčič zaujato vyložila kazuistiku rodinnej terapie s 12-ročným identifikovaným pacientom, ktorý bol 4 roky obeťou šikanovania v škole. Jedna skupinová diskusia v triede, ktorá bola o nulovej tolerancii voči násiliu a 17 sedení s rodinou šikanovanie ukončili. Z bojzlivého a „slabého“ šiestaka sa stal otvorený a sebavedomý chlapec. Zaujímavé, že na začiatku si ako cieľ stanovili iba budovanie hraníc: „Ako spoznám potenciálne nebezpečenstvo, aby som mohol odísť?“ V tejto kazuistike po prvýkrát odznelo slovo genogram, ktoré je, zdá sa, zaklínadlom rodinnej terapie: používa ho azda každý.

Štvorica mladých akademikov, Rachel Novšak, Damijan Ganc, Peter Metlikovič a Alenka Tačič z Ljubljanskej univerzity porozprávala o svojom výskume sekundárnej traumatizácie. Metóde možno všeličo vytykať (malá veľkosť vzorky $N=70$, ale iba 19 párov zodpovedalo kritériám primárnej traumatizácie, dotazník ex post, kde nie sú eliminované chyby pamäti: priemerný čas od uplynutia traumy bol 7 rokov), takže výsledky možno nie sú až také validné, ale zaujali ma. Muži vnímajú sekundárnu traumatizáciu (teda traumy, ktorá prichádza od partnera) ako signifikantne nižší stres, kým ženy ju prežívajú rovnako silne ako primárnu (teda vlastnú) traumy. Emocionálne príznaky prežívali ženy v 100% prípadov, muži v 83%, telesné príznaky ženy v 100%, muži len v 50%. Rozdiely boli aj v prístupe k traumatizácii, zatiaľ čo ženy sa snažili poskytovať a aj potrebovali útechu vždy, muži sa snažili utešovať iba ženu. Muži venovali omnoho viac pozornosti hľadaniu riešenia (napríklad pri autonehode sa najprv postarali o auto). Zdá sa teda, že rodové rozdiely, ako sa to teraz označuje, v tejto oblasti sú už vedecky podložené.

Ďalšia mladá a nadšená Petra Škof je predsedkyňou a zatiaľ jedinou členkou slovenskej pobočky medzinárodnej asociácie terapie hrou Play Therapy International, takže ona robila prvý nábor. V príspevku opísala svoj výcvik v Anglicku a pôsobenie v Slovinsku. Najprv ako školská psychologička teraz už v súkromnej praxi hovorí, že terapia hrou je pre deti v určitom veku (3 - 6 rokov) a pre mnohé deti aj vo vyššom veku (6 - 14 rokov) jedinou možnosťou, ako sa prejaví v terapii a ako z nej profitovať. Navyše účinky sa dostávajú veľmi rýchlo (chlapec, ktorý prvých tri roky školskej dochádzky nepovedal v škole ani slovo po 2 sedeniach začal rozprávať a po 6 sedeniach sa zapájal do školskej činnosti úplne, včítane domácich úloh) a veľmi často. Všeobecná účinnosť terapie hrou sa udáva v dvoch tretinách (68%) a čím je problém vážnejší, tým je účinnosť vyššia (u abnormálnych až 84%). Tento výskum je už opretý o solídne dáta: veľkosť vzorky $N=1851$ pacientov u 387 terapeutov z celého sveta. Záverečný 10 minútový film, kde bolo vidno terapeutickú herňu, deti i terapeutku v nej a napokon výpovede jednotlivých detí prekryli početné otázky z publika.

Po prestávke nasledovalo prvé plenárne zhromaždenie, kde bol hlavným rečníkom žijúci nestor rodinnej terapie profesor Carlos E. Sluzki. Jeho príspevok bola hotová one man show, rozprával dramatickým hlasom a scénky z úvodného príbehu prehrával názorne, bolo to veľmi pútavé, ale obsahom prednášky som bol sklamaný. To, že ten istý príbeh rozprávajú páchatelia inak, teda z iného uhlu pohľadu, ako obeť alebo svedkovia, nie je žiadna novinka. To, že sa po konflikte treba zmieriť a odpustiť, si pamätám ešte zo základnej školy a neskôr som to počul v kostole... Pritom názov jeho prednášky Ako sa vymaniť z pasce hanby a poníženia v medziľudskom vzťahu znel sľubne a v anotácii

sľuboval: „Hanba a poníženie sú vzťahové emócie, ktoré sú odvodené z interakčných rol a vzorcov, informujú nás o nich a blokujú nás v nich. Tieto emócie sú zakotvené v naráciách, ktoré organizujú páchatelia a obeť a ospravedlňujú viktimizáciu ako aj nekonečné cykly pomsty v mikropolitike rodiny a makropolitike medzinárodných vzťahov. Táto prezentácia bude skúmať túto dynamiku a navrhne smery procesu zmeny, ako sa vymaniť z pasce týchto samo sa udržujúcich cyklov.“

Ďalší plenary príspevok predniesla profesorka sociálnej práce z Univerzity KwaZulu v Južnej Afrike Madhubala Kasiram. V nadpise si kládla otázku Trauma, HIV/AIDS a liečenie; čo môže systémový prehľad a rodinná terapia ponúknuť? tak som čakal aj nejakú odpoveď. Ale jej príspevok bol skôr politický. Najprv opísala situáciu v Južnej Afrike, ktorá je alarmujúca, to je pravda, potom hovorila o desiatkach projektov, ktoré sa v oblasti sociálnej práce robia, takže ľudia zrejme nesedia so založenými rukami. Medzi riešeniami som okrem prechádzok do prírody zachytil niektoré zmienky, ktoré sa mi páčili (nepodmienený pozitívny prístup, spiritualita, ekomapy a spojenie medzi ľuďmi), lebo ich poznám z človekom centrovaného prístupu a modelu Virginie Satirovej. V podstate jej išlo o to, aby sa zaviedla aj (komunitná) rodinná terapia.

Keď ma teda do určitej miery sklamalo plenary zasadnutie, čakal som viac zážitku a úžitku od subplenaryných zasadnutí a hodinových workshopov, ktoré nasledovali. A veruže áno! Eric McCollum z Virginia Tech v USA s vyholenou hlavou nielen vyzeral ako budhistický mních, ale aj vniesol zen do manželskej a rodinnej terapie a na tento kongres. Jeho príspevok sa volal Mindfulness; aplikácie v manželskej a rodinnej terapii (čo ma pritiahlo: pojem mindfulness, ktorý znamená plne uvedomované bytie, dnes používajú aj kognitívno-behaviorálni terapeuti, ale Frýbova satí, teda všímavosť nie je vlastne nič iné) a skutočne – začal 10 minútovou meditáciou, sústredenie sa na dýchanie a snahu byť tu a teraz, v prítomnom okamžiku. Potom dospel k rozlišovaniu činného a existenčného módu mysle (doing & being mode), pričom ten druhý, keď predovšetkým sme – tu a teraz – má veľa výhod nielen pre klientov, ale aj pre terapeutov. Ako sa k nemu dopracovať? Stačí denne niekoľko hodín meditovať. Ak to budete robiť aspoň dvanásť rokov... Ale vážne: je možné urobiť niečo aj hneď. Možno sa pred konzultáciou sústrediť a napojiť na seba, na svoje vnútorné zdroje. Možno sa naladiť (bližšie detaily na seminároch).

Hodinový workshop Lindy Lucas z Pacifického inštitútu Virginie Satirovej v Kanade o Zaoberaní sa putom v Satirovej transformačnej systémovej terapii a dyadickej vývinovej terapii som si tiež vybral preto, že som si od neho sľuboval zážitok a okrem toho som bol zvedavý na ďalšiu americkú stúpenkyňu Virginie

Satirovej. Účastníci boli nadšení, ja trochu sklamaný. Pre mňa, účastníka niekoľkodňových seminárov s Walterom Zahndom a Kathlyn Maki-Banmenovou, bola málo jedna krátka satirovská meditácia na úvod a dva rozhovory v dvojici s mojím susedom, prvý o tom, čo sme prežili počas meditácie a druhý ku koncu o tom, čo sme počuli od Lindy. Čas medzi tým strávila Linda výkladom o známej teórii attachmentu a neurológii, pri ktorom stála s fixkou v ruke pred nami, sediacimi v radoch a zapisujúcimi si jej slová – no, vyzeralo to ako na hodine v škole. A to na začiatku sľubovala zážitok, čo zdôraznila tým, že nebude žiadna powerpoint presentation. Aby som nebol nespravodlivý, hovorila a na dobrovoľníčke predvádzala ešte to, ako podáva ruku prichádzajúcej klientke a o dotykoch vôbec.

Hodinový workshop Jaakka Seikkulu (z Univerzity v Jyväskylä vo Fínsku) a Petra Robera (z Univerzity v Leuvene v Belgicku) bol iná šálka kávy. Výskum. Dialogické metódy výskumu, ako sa deje zmena na sedeniach rodinnej terapie. Opierajúc sa o myšlienky Michaila Bachtina o hlasoch (kto hovorí), pozíciách (odkiaľ hovorí), slovách a činoch (ako hovorí) vyvinuli metodiku zaznamenávania terapeutických sedení, ktorá veľmi dobre slúži pri výskume a v praxi pri supervízii a výcviku rodinnej terapie. Opäť nejde o nič úplne nové: je to obmena doslovného prepisu sedenia rozdelená do stĺpcov podľa toho, kto hovorí (ktorý klient a ktorý terapeut, pretože boli dvaja) a k tomu sú pridané ďalšie stĺpce určené pre vnútornú reč terapeutov a poznámky. Čiže pri rodinnej terapii, kde je viac členov rodiny a dvaja terapeuti potrebujete dosť široký papier – ale vzniká z toho zaujímavý prehľad o tom, kto sa kedy ozval a s čím vstúpil do rozhovoru. Plus prehľad o tom, ako sa cítili terapeuti a prečo urobili to, čo urobili. Na supervízii sa potom preberajú len krátke úseky sedenia, najmä tie, ktoré terapeutov niečím prekvapili. A pracuje sa nielen s prepisom, dej sa zároveň sleduje na videu. Tento spôsob terapie je veľmi výživný a súhlasím s prítomnými, ktorí vyzdvihli, že sa pri takomto spôsobe môže venovať pozornosť nielen tomu, čo bolo povedané, ale aj tomu, čo povedané nebolo. Ďalší nápad z publika: pozerať najprv video bez zvuku (supervidovaní si pritom zapisujú asociácie) a potom so zvukom. A nakoniec supervízie dostanú supervidovaní za úlohu zobrať video na ďalšie sedenie s rodinou. Na otázku z publika, prečo to takto robia, odpovedal Jaakko, že doterajšie výskumy rozhovorov sa im zdali málo komplexné. Nuž, tento spôsob určite dostatočne komplexný je.

To bol koniec programu prvého dňa a vonku pršalo, tak isto ako deň predtým. V propozíciách kongresu nás síce varovali, že v tomto ročnom období v Portoroži veľa prší, ale predsa len mi bolo ľúto, že sa nedá poprechádzať po nábreží. Tu už kvitli čerešne...

Ďalší deň ráno (vonku stále pršalo) začínal opäť krátkymi stretnutiami. Keďže mám na starosti supervíziu, sadol som si na Brief Session 9 Zvyšovanie kritického vedomia v supervízii rodinnej terapie, ktorú ponúkala Iva Košutič (teraz už Kosutic, lebo žije a pracuje na University of Connecticut v USA, len pochádza zo Srbska) a Marisol Garcia (z tej istej univerzity, pochádza z Latinskej Ameriky). Bolo vidno, že dievčatá majú americkú školu: hovorili živo, pútavo, pri mikrofóne sa pravidelne striedali, za nimi nabiehalo po riadkoch základné tézy, ktoré ony podrobne rozvádzali a dopĺňali príkladmi z praxe, no, paráda! Ale čo také vlastne chceli povedať? Že pri supervízii si treba byť vedomý aj spoločenských okolností, v ktorých klient žije, že si treba vyhradiť na to čas pred supervíziou a porozprávať sa aj o širších súvislostiach prípadu a že si na to treba naozaj dať pozor, pretože (aspoň v USA) všetci rozprávajú o rovnoprávnosti afroameričanov a hispanoameričanov, ale je to povrchné, nezažité a v skutočnosti aj tak väčšina ľudí podlieha stereotypným presvedčeniam o inej rase? Pretože aj Ive sa stalo, že pri kreslení genogramu afroamerickej klientky už-už chcela nakresliť pri ďalšom dieťati ďalšiu čiaru k otcovi, pretože predpokladala, že ho má – tak ako mnoho iných černošiek – s iným mužom. A táto mala obe deti s tým istým mužom! Takéto malé pochybenie a už to viedlo autorku k zamysleniu sa nad spôsobom vlastnej práce, úctyhodné.

Potom som si vypočul inú mladú a nadšenú doktorandku, tentoraz z Portugalska. Maria Araujo rozprávala o Hľadaní rozdielu, na ktorom záleží v príbehoch vyliečenia anorexie nervosa – systémovej reflexii. Anorexia síce nie je moja parketa, ale kolega mi ešte pred odchodom tento workshop zvýraznil v programe červenou fixkou, asi ho zaujalo označenie systémová reflexia. Dozvedel som sa, že v liečbe anorexie nie je už 50 rokov nič nové a to bol jeden z dôvodov, prečo sa Maria rozhodla skúmať vyliečené anorektičky z ich uhla pohľadu, čo je prístup, ktorý ma veľmi zaujíma. Dozvedela sa, že existuje krátka cesta zotavenia sa (asi 1 rok) a tá je pravdepodobná v prípade, že sa dievča rozhodlo najesť, aby schudlo a potom sa mu to vymklo z rúk a cítilo za to zodpovednosť. Dlhá cesta trvá 2-3 roky, je pravdepodobná vtedy, keď dievča neprevzalo zodpovednosť za svoj stav. Vo všetkých prípadoch to dievčatá opisujú ako prerod (self-transformation) a osobný rast na úrovni prijatia seba, získania nových zručností riadenia svojho života, väčšej autonómie, pričom však zdôrazňujú podporu rodiny, a to aj v prípadoch, keď proces choroby spustil mnohé konflikty v rodine.

Na príspevok Henryho Warnocka, doktoranda manželskej a rodinnej terapie z Amridge University v Alabame, USA: Boszormenyi-Nagy v postmodernej dobe; dialektika kontextovej terapie, trvalo udržateľného rozvoja a hegeliánskeho poznania som bol zvedavý, pretože o terapeutickom prístupe maďarského ro-

dáka, ktorého meno Američania nevedia vysloviť (skracujú a prekrucujú to na Náž), toho veľa neviem. Nuž, ale ani som sa nedozvedel. Teoreticky podkutý ale od praxe zrejme vzdialený doktorand predniesol svoj vlastný náčrt, ako sa vyššie uvedené tri oblasti ľudského snaženia prekrývajú. Výsledný graf bol dosť komplikovaný a hlavne teoretický. Zaujímavé sa mi videlo prepojenie s novým oborom: eko-psychológiou a som rád, že niekto myslí aj na generácie po nás, akurát neviem, načo by som to vedel využiť v praktickej terapii.

Profesor Raymundo Macias z Inštitútu rodiny a univerzity v Mexicu je priamym žiakom Ericha Fromma. Bol veľmi milý, pohyblivý, usmievavý, svoj workshop Ako zmierovať rozdiely v páre; model výcviku a supervízie budúcich terapeutov začal načas, sľúbil cvičenie, výtvarná stránka jeho „slajdov“ bola úžasná – tešil som sa, že konečne sa niečo dozviem a aj naučím. Zbytočne. To, že nie zručnosti, ale osobnosť terapeuta je dôležitá a to, že teórie majú slúžiť našim pacientom (použil toto slovo, pacientom) a nie naopak, že psychoterapia je bipolárne ľudské Stretnutie, ktoré má dva základné princípy: univerzálnosť (teda rovnakosť) a singularitu (teda jedinečnosť) a tri základné dimenzie: biologickú, sociálnu a psychologickú, pričom tam patrí aj štvrtá – duchovná, ale tú Fromm vo svojej dobe nemohol zaradiť, ak chcel ostať vedecký – toto všetko sa mi páči a veľmi s tým súhlasím, len to nie je nič nového. A to, čo pán profesor sľúbil nielen povedať, ale aj demonštrovať sa scvrklo na rýchlym tempom čítané posledné tézy z prezentácie, pretože čas mu pretiekol rýchlo cez prsty, zbadal sa 10 minút pred koncom a cvičenie sa na koniec nekonalo. Tak som sa dozvedel len, že treba odpúšťať. A posledné slová tvorila modlitba sv. Františka z Asisi. Pripomenulo mi to vystúpenie profesora Sluzkiho. Škoda, lebo jeho hodnotiaci škála medziľudských vzťahov v dimenziách lásky, pokoja, spravodlivosti a múdrosti, jeho výcvik a jeho genogram, ktoré v rýchlom slede profesor Macias spomenul, by z bližšieho pohľadu možno predsa len stáli za to.

Kim Halford z Psychologickej fakulty Queenslandskej univerzity v Brisbane v Austrálii patrí medzi excelentných rečníkov. Svoj príspevok na druhom plenárnom zasadaní Zosúladovanie rozdielov, navodzovanie pozitív a zvládanie životných situácií; rozvoj dôležitých zručností intimity vo vzdelávaní párového vzťahu (alebo párovom vzdelávaní) predniesol s veľkým šarmom, humorom a energiou. Je autorom štyroch kníh, stoviek článkov a v Austrálii má rozbehnutých množstvo programov pre manželské (a iné) páry. Predniesol najprv niekoľko vedeckých údajov, prečo je vzdelávanie párov potrebné. Ukazuje sa síce, že hlavne na to, aby spokojnosť v manželstve po čase neklesla (lebo po 3 rokoch klesá u mužov o pätinu, ale po 9 rokoch sú už aj ženy rovnako nespokojné ako muži), ale predsa je to dôležité. Pretože – a to tiež potvrdil výskum – lepšie vedieť riešiť konflikty tí, čo sa snažia a potom tí, čo ovládajú určité zručnosti, medzi

ktoré patrí navodzovanie pozitív, ako je záväzok voči vzťahu, sebaregulácia, komunikácia, pozitívna intimita a sexualita, ako aj účinné zvládanie konfliktov.

Ďalším rečníkom na tomto plenárnom zasadnutí a človekom, ktorý stojí za bližšie zoznámenie, bol riaditeľ Manželského a rodinného centra v Evergreen, Colorado, USA David Schnarch (vyslov Snárč) so svojím príspevkom Zosúladovanie rozdielov v manželských a párových vzťahoch. Schnarch je autorom nového prístupu, ktorý nazýva Crucible Approach® (čo by sa dalo preložiť ako prístup skúšky ohňom; mimochodom, všimnite si to R v krúžku) a ktorého hlavnou tézou je, že konflikt je nevyhnutný a priamo zabudovaný do sexuálnych a intímnych záväzných vzťahov. Často býva znakom, že všetko je v poriadku, je to súčasť procesu diferenciacie a riešenie konfliktov poskytuje základ stability dlhodobých vzťahov. To je zrelý a produktívny názor, škoda len, že v tomto vystúpení nešiel do detailov. Pred kongresom boli tri predbežné celodenné workshopy (Kim Halford, Jacqueline Sparks a David Schnarch), tam to určite rozviedol podrobnejšie, ale tých som sa ja nezúčastnil. Tak aspoň tézy z prednášky: najčastejšou príčinou rozvodov sú nezmieriteľné rozdiely pováh a záujmov. Prečo sú tieto rozdiely nezmieriteľné? Príčina netkvie v rozdieloch, ale v ľuďoch, tvrdí Schnarch. Jednak v klientoch a jednak v terapeutoch. Klienti sú nepružní, berú si veci príliš osobne, chýba im motivácia, sú vyhorení, majú nízku toleranciu voči stresu. Terapeuti by nemuseli chápať konflikt, ako príznak poruchy v systéme, ako hrozbu stability, ako prekážku sexu, čo sú mýty – podľa Schnarcha, ale ja s ním celkom súhlasím. Vtip je len v tom, že nestretávam veľa ľudí, čo by si to mysleli, naopak stretávam dosť takých, ktorí považujú za pravdivé tie mýty. Takže máme s Davidom ešte čo robiť, ale David vyzerá, že na to má dostatok sily a chuti. Na kongrese síce oslávil šesťdesiatiny svojej manželky, čiže ani on už nebude najmladší, hoci vyzerá byť od nej o niečo mladší, ale má ťah na bránku. Svoj príspevok predniesol so zrejmovou znalosťou zručností motivačných rečníkov. Zažili ste ich? Na nejakom náboženskom a predajnom zhromaždení. „Má ešte niekto v tejto miestnosti podobné skúsenosti? Zdvihnite ruky! Áno, pozrite sa, títo všetci to poznajú (Aleluja, žiadalo by sa zvolať zborovo)!“

Potom som išiel na dvojhodinový workshop Williama J. Hieberta, riaditeľa Manželskej a rodinnej poradne v Rock Island, USA a ústredného tajomníka IFTA, ktorý vlni v októbri navštívil Bratislavu a predniesol nám prednášku o posvätnom pute, ktoré spája manželov. Tu na kongrese rozprával o inej časti svojej práce a druhej knihe, ktorej je spoluautorom, o Americko-Kanadskom modeli predmanželského poradenstva, čiže príprave snúbencov na manželstvo. Zaujímalo ma to, aj keď jeho kniha o tejto problematike vyšla v roku 1977 a aj keď my to už v našom poradenskom systéme nerobíme. Treba povedať,

že to majú o veľa, o veľa prepracovanejšie, ako sme to mali my. A neprestali to robiť, ako my. Vynechám štatistické údaje o tom, ako sa predlžuje manželstvo (pred 150 rokmi bola priemerná dĺžka manželstva 10 rokov) a stručne opíšem, čo majú snúbenecké páry v Illinois obsiahnuté priamo v poplatku za svadbu: 8 párových sedení v Manželskej a rodinnej poradni, každé asi 1,5 hod, v rámci ktorých prediskutujú svoje plány na svadbu a manželstvo, vyplnia niektorý z 3 dotazníkov kompatibility FOCCUS, PREPARE alebo RELATE, ktorý podľa autora z 90% odhadne, či dvojica spolu vydrží až do smrti alebo nie, preberú históriu svojho vzťahu (Hiebert a Stahmann na to vytvorili špecializovanú metódu Dynamic Relationship History), nakreslia si genogramy, preberú podobnosti a rozdiely rodinného pozadia oboch snúbencov, ich vplyv na vzťah, preberajú osobné charakteristiky a rozdiely medzi sebou, ktoré sa objavili v dotazníku kompatibility, učia sa riešiť konflikty, finančne hospodáriť a pozvú rodičov do poradne. Rodinné stretnutie – to je obvykle náplňou 6. sedenia – slúži na to, aby sa rodičia s deťmi rozlúčili a odovzdali im múdrosť, ktorú získali vo svojom manželstve. To býva niekedy dosť pohnuté a mladí mávajú často možnosť vidieť manželstvo svojich rodičov v inom svetle, dozvedieť sa veci, o ktorých nevedeli. Na 7. sedení sa všetko sumarizuje, preberajú sa špecifické témy, ktoré sa vynorili pri práci s týmto konkrétnym párom a dohodne sa termín posledného stretnutia, ktoré sa koná obvykle 6 mesiacov po svadbe. Prečo práve vtedy? Pretože zázračná blaženosť (miracle bliss) trvá 6 mesiacov a potom manželia strácajú ružové okuliare. Aké sú skúsenosti po vyše tridsiatich rokoch takejto práce s mladými pármí? Nezaočkuje ich to proti krízam, ale môže ich upozorniť na niečo, čo neskôr využijú. Napríklad: ak sa začnete hádať kvôli prascom, navštívte poradňu.

Posledný deň rokovania prekvapivo svietilo slnko, hoci predpovede počasia rátali s dažďom až do nedele. Predsa len to bol iný pohľad na more a okolitú prírodu: lepšie vynikli zasnežené Alpy v dialke za morom, aj rozkvitnuté čerešne na svahu pri hoteli. Sadnúť si do zatemnenej miestnosti (kvôli premietaniu powerpointu) už nebolo také prirodzené. Ani Cecile Dillon, pôvodne Srбка naturalizovaná v širšom Los Angeles, USA so svojím príspevkom Nevlastné rodiny; otázky a dôsledky pre praktických poradcov ma veľmi nenadchli. Opísať, aké rozličné kombinácie nevlastných rodičov a detí môžu žiť v jednej rodine, že takéto páry najprv diagnostikuje, nakoľko je klinická psychologička, ale zároveň ich aj lieči, má pre nich podporné skupiny, ale aj párové alebo individuálne poradenstvo či terapiu a potom ich sleduje (kontroly) v šesťmesačných odstupoch, rozdeliť integráciu členov na vývojové štádiá, diskutovať o mýtoch spojených s nevlastnou rodinou, na tom sa mi vidí zaujímavé akurát to, že sa niekto

špecializuje na túto klientelu. A potom fakt, že šíri osvetu o tom, že v takýchto rodinách vždy sú problémy.

Potom nasledovalo to, čo považujem za jeden z vrcholov na tomto kongrese: workshop Frédérica La Belle, francúzsko-kanadského terapeuta, ktorý teraz žije v Anglicku, človeka, ktorý sa najprv vyučil za kuchára, bol hercom a potom vyštudoval psychológiu Genogram v praxi; rodinná mapa ako nástroj vstupu do štvrtej dimenzie – skúmanie významu bytia. Frédéric začal zážitkom, po ktorom – ak to prežijeme – slúbil didaktickú časť. Zážitok pozostával z dynamickej rodinnej sochy urobenej trochu inak, ako to poznám od satirovcov, rovnako mocnej a hľbokej. Exotické trochu bolo, aspoň spočiatku, že hviezdou bol účastník zo Saudskej Arábie, takže rodinná mapa sa takmer nezmestila na papier: v jednej rodine 14 detí, v ďalších po jedenástich. Socha ale pozostávala len zo siedmich osôb, tých členov rodiny, ktorých si hviezda zvolila. Výber začal v tom okamžiku, keď rozhovor o genograme začal byť emocionálny, teda keď hviezde vstúpili slzy do očí. Potom rozhovor s dvojníkom (ktorého som predstavoval ja), stávanie jednotlivých členov rodiny so zvláštnym dôrazom na to, kam sa pozerajú. Potom odpočítavanie 1 až 10 (2 krát za sebou), počas ktorého sochy menili smer pohľadu dohovoreným spôsobom. Potom snímanie prežívania, všetci do radu povedali. V tej chvíli nastal pohyb: účastníci mali chuť niečo zmeniť – čo bola nasledujúca fáza, ale najprv sa postavila hviezda na svoje miesto v súsoší, odpočítavanie 1 až 10, teraz 3 krát za sebou a opäť spätná väzba s každým zvlášť v poradí, ako boli do sochy vybratí. Zmenu potom ale nerobila hviezda, lež účastníci, herci. Táto bola potom tiež prediskutovaná – a bol koniec. Herci sa odrolovali a slovo dostali pozorovatelia, ostatní účastníci workshopu, ktorí sa neprihlásili do akcie. V tejto chvíli sme museli končiť, stanovený čas vypršal. Tu teda nedošlo na slúbenú didaktickú časť, len nám Frédéric nadiktoval knihu, kde sa o tom píše: Donald A. Bloch: *Techniques of Family Therapy; A Primer*, Grune&Stratton, 1973.

Po obede ma čakalo ďalšie prekvapenie. Už doma sme si s kolegom vybrali workshop Susan Scharwiess, Pirotsky Komlósi a Jana Kožnara Riešenie rozdielov v systémoch v prechode, ale Honzu som na kongrese nevidel. Takže prvé prekvapenie bolo, že v stanovenom čase v stanovenej miestnosti sedel! Prišli spolu so Susan len v ten deň ráno. Druhé spočívalo v tom, že workshop bol vlastne akýmsi náborom na účasť na diskusnej paraskupine, ktorá sa utvorila popri IFTA a volá sa *Systems in Transition* (teda systémy v prechode). Teraz síce rozdali a uviedli handout s názvom riešenie rozdielov, čo bol zoznam vecí, ktoré pri riešení rozdielov pomáhajú a ktoré nie. Tento zoznam bol výsledkom ich diskusie na túto tému. Toho roku sa stretnú na tému *Mladá generácia a násilný svet*, stretnutie bude v Čechách a bude obohatené aj účasťou policajtov a riaditeľov

reedukačných domovov, od ktorých si organizátor Jan Kožnar sľubuje, že do toho vnesú aj pohľad tých, ktorí sa s násilím priamo stretávajú. Pretože (najmä) americkí terapeuti občas pôsobia dojmom, že chcú spasíť svet, ale ako keby im chýbal k tomu úplný kontakt s realitou. Napokon, aj tento kongres mal tému: Zosúlaďovanie rozdielov; môže rodinná terapia vyliečiť svet?

Priamu odpoveď na túto otázku dala Jacqueline Sparks vo svojom príspevku Ukludňujúce lieky a rodinná terapia u detí. Aby som nenapínal, odpoveď na ústrednú otázku znela: „Nie, nie sama! Ale ľudské vzťahy sú najväčšou nádejou!“ Inak, jej príspevok bol perfektne zostavený, prednesený a premietnutý. Skutočne, vzorová ukážka prezentačných zručností. Uviedla päť kazov dôkazov účinnosti liekov. A tri vodidlá (guidelines) pre klinických pracovníkov pri pomáhaní rodinám, aby mohli urobiť informované rozhodnutie vo veci medikamentov: 1) preskúmajte problém z hľadiska každej zúčastnenej osoby, 2) upozornite na riziká liekov, ak sú súčasťou liečby a 3) plánujte liečbu spolu s klientmi a neustále tento plán prehodnocujte. A na dôvažok neustále dodávajte nádej, dôveru a budujte vzťah.

A tu mal kongres skončiť, aspoň podľa môjho názoru. Ale slovo dostala ešte mladá detská psychiatricka z Kosova Mimóza Šahini. Jej príspevok sa volal: Zosúlaďovanie presvedčení a postojov rodičov k užívaniu psychotropnej medicíny u detí. Takto to znie pekne a Mimóza bola šarmantná, ale ukázala sa ako negatívny vzor prezentačných zručností: referovala o výskume, ktorého údaje ešte nemala štatisticky spracované, čiže rozprávala len o svojich dojmoch, na stenu premietala zmätené tézy v zlej angličtine, rovnako jej rečový prejav bol zmätený, spočiatku síce ohnivý, ale potom sa stratila, hľadala, niekedy sa jej podarilo z toho vykorčuľovať s niečím vtipným, inokedy nie... Celé to bolo zaujímavé len tým, že to bolo o Kosove, kde doteraz nie je žiadna rodinná terapia a to bol asi aj dôvod, prečo dostala slovo a na záver. Robí to na mňa dojem, že celý kongres bol dosť politický. Záverečné slová prezidentky Judith Landau síce boli opäť profesionálne zvládnuté, poďakovala úplne všetkým, ktorí sa na organizácii kongresu podieľali včítane fotografky a prehlásila ho za oficiálne skončený. A ja som odchádzal spolu s Honzom a Susan a riešili sme otázku, či takéto honosné zhromaždenia nie sú príliš obmedzené politickou korektnosťou a či by neboli lepšie menšie neformálne skupiny v lacnom prostredí, ako rozbehla ona. Nuž, jednoznačnú odpoveď nemám, mňa zaujíma aj tá druhá možnosť, ale predsa len som rád, že som bol na takomto podujatí.

Čo si z neho vziať do praxe? Odpustenie a záväzok sú dôležité veci, Bennera (Hojenie emocionálnych poranení, Nádej, Nitra, 1992) som si preštudoval a ak sa s klientmi k tomu dostaneme, preberám to s nimi so všetkou vážnosťou,

ale stále mám dojem, že to je skôr pre kňaza než pre psychológa. Tu mi skôr presvitá iné slovo ako dôležitý kľúč: genogram. Rodinná mapa. To sa spomínalo skoro v každom príspevku. Zdá sa, že toto je technika, metóda, spôsob práce, ktorý úplná väčšina rodinných terapeutov vo svete používa. Aj v našich záznamových hárkoch na to je vyhradené miesto... že by sme ho začali aj zapíňať? A robiť to dôkladne.

PhDr. Ivan Valkovič

Nepredpojatosť je začiatok objavovania a rastu.

Nemôžeme sa naučiť nič nového, pokiaľ nepriznáme, že ešte všetko nepoznáme.

E. G. Hall

Slušnosť je, že nepovieme všetko, čo by sme mohli. Neslušnosť je, že nepovieme všetko, čo by sme mali.

B. Pascal

Malé vedomosti činia človeka hrdým, veľké však pokorným. Práve tak, ako sa prázdny klas týči k nebu, plný sa zohne k svojej matke, zemi.

John Galsworthy

TÉMA

Dilemy profesionálnej identity poradenského psychológa RPPS v systéme sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Svoj príspevok začnem kauzistickým úlomkom. Psychológ Referátu poradensko-psychologických služieb (ďalej RPPS) pracuje dva roky individuálne s klientkou. Témou je neuspokojivý partnerský vzťah, v ktorom sa dlhodobo cíti ponižovaná a utláčaná. Ide o okresné mesto, psychológ pracuje na RPPS sám. Žena vyhládala pomoc z vlastnej potreby, ponuku párovej terapie odmietla hneď na začiatku poradenského procesu. Psychológ RPPS pracoval na posilnení ego funkcií, schopnosti vnímať a prežívať vlastné potreby bez pocitov viny, schopnosti robiť rozhodnutia za seba – a to aj v role matky a manželky. Počas poradenského procesu sa situácia v rodine komplikovala, párový vzťah sa stával čoraz konfliktnejším, manžel klientky na jej ponuky riešiť dlhoročnú manželskú krízu nereagoval, resp. ich odmietal. Manželka podáva návrh na rozvod. Keďže sú v rodine maloleté deti, súd posielal manželov v rozvodovom konaní na RPPS s nejasnými cieľmi, z ktorých sa časom konkretizujú viacnásobné objednávky:

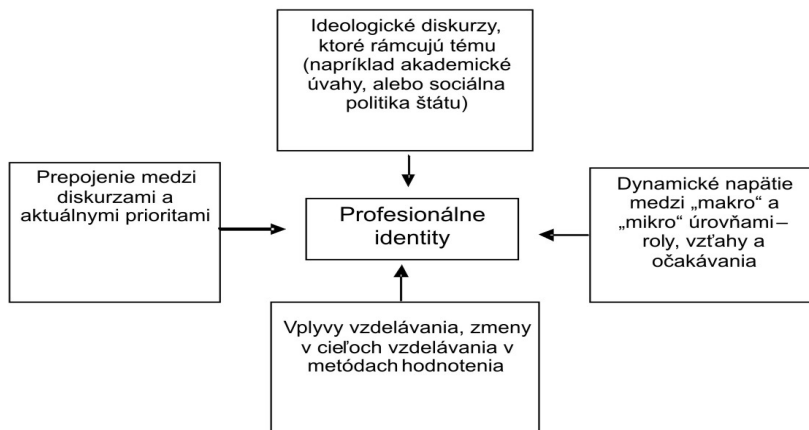
- „Pomôžte mi zachrániť manželstvo“ (potreba v kríze vyjadrená manželom),
- „Pomôžte sa mi rozviesť“ (potreba manželky),
- „Pomôžte mi posúdiť, aké stanovisko mám zaujať k otázke, komu odporučiť deti (ktoré/kam)“ (potreba kolíznej opatrovníčky) a
- „Pomôžte im dohodnúť sa na porozvodovej situácii vzhľadom k majetku a zvereniu detí“ (potreba kolíznej opatrovníčky, spoločnosti...).

Ak by sme pátrali hlbšie, problémový systém by sa mohol rozrásť aj o potreby malých detí („Pomôžte nám „nezbláznit sa“ a „prežiť“). V ideálnom prípade vyžaduje systém z hľadiska profesionálnej praxe intervenciu párového terapeuta (v prípade, že obaja manželia prejavia záujem o riešenie párového vzťahu), rozvodového mediátora (v prípade, že sa zameriame na objednávku súdu, resp. kurately s cieľom, ako sa rozviesť – a čo majetok – a čo deti), detského psychológa (v prípade, že sme si všimli adaptačné ťažkosti na strane detí), prípadne individuálneho terapeuta (pre oboch dospelých v prípade, že by chceli), súdneho znalca, a to nespomínam profesionálne úlohy advokátov a kolíznych opatrovníkov. Okresné mesto má zvyčajne k dispozícii jedno CPPPP (bývalé PPP), jedno RPPS a možno jedného klinického psychológa, v lepšom prípade niekoho ďalšieho privátne. Kolízny opatrovník siaha po prvej možnej pomoci – využiť RPPS. Dilema nastáva v situácii, keď sa po dvoch rokoch individuál-

nej práce v poradni stretávajú zrazu traja – manžel, manželka (viacmesačná klientka s dobre vybudovanou terapeutickou alianciou a očakávaním podpory zo strany „svojho“ psychológa) a psychológ so svojich chápaním a prežívaním celkovej situácie, so svojím uhlom pohľadu a protiprenosmi (!) k obom, aj keď jedného vidí prvý krát. Etika praxe vraví: distribuuj pár kolegovi. Komu však? Na rad prichádzajú otázky: Kto, kým a pre koho som v systéme v tejto chvíli? Kto je môj klient? Kto bol môj klient? Čo znamená súčasná situácia pre mňa? Čo je mojou primárnou úlohou a podľa čoho sa rozhodujem? Podľa tlaku súdu (odpíšte rýchlo, najlepšie hneď)? Podľa záujmu detí (inštitucionálne sme predsa len orgán sociálno-právnej ochrany a máme chrániť záujmy detí, či nie)? Podľa osobných preferencií (najlepšie by bolo vyriešiť „všetko“)? Podľa toho, čo viem robiť (nie som predsa mediátor, alebo nepracujem s deťmi, alebo...)? Tolko k supervízornému úlomku, ktorý predstavil naše úvahy, úvahy manželského poradcu, alebo poradenského psychológa RPPS.

Kontext sociálno-právnej ochrany čoraz častejšie kladie pred kolegov z RPPS veľmi jednoduchú otázku „Kto si a pre koho?“ Odpoveď však v sebe obsahuje implicitné dôsledky pre profesionálne konanie. Odpoveď na otázku „Kto si ako profesionál?“ ponúkajú teórie profesionálnej identity. O profesionálnej identite môžeme uvažovať z pozície individuálneho sa stotožňovania s hodnotami, teóriami a praktikami danej profesie (v našom prípade psychológ, poradenský psychológ, alebo manželský a rodinný poradca). Tu si rôznymi spôsobmi osvojujeme a identifikujeme sa (napríklad „vedieme vnútorný dialóg“) s istými kognitívnymi (alebo kognitívno-afektívnymi) modelmi, ktoré o profesii máme. Na druhej strane, môžeme o profesionálnej identite rozmýšľať aj ako o procese identifikácie so sociálne (prípadne legislatívne) danými a spoločensky ukotvenými schémami, normami a požiadavkami. Ak chceme byť poradenským psychológom, okrem samotnej práce je nutné mať diplom, výcvik apod. (Poznámka: Alebo nie?!). Profesionálnu identitu teda vnímame ako priesečník vzťahov medzi sociálnymi štruktúrami a individuálnymi činiteľmi. Konkrétne medzi sociálne konštruovanou predstavou „self“, ktorá je sociálne podmienená a zahŕňa vždy znovu-vytvárané „self“ a medzi predstavou „self“, obsahujúcou dispozície, postoje a behaviorálne odpovede, ktoré pretrvávajú v čase, sú relatívne stabilné a ktorých súčasťou sú kognitívne a emocionálne obsadené významy. Ako je zrejmé, tento proces sa nedeje vo vákuu. Tucker (2004) uvažuje pri tvorbe profesionálnych identít o vplyve ideologických diskurzov, ich prepojení s aktuálnymi prioritami, o vplyve vzdelávacieho systému a o vplyve, ktorý majú na celkový proces konštituovania identity autorizácia a uchopovanie profesionálnych rolí v organizácii (pozri obrázok 1.).

Obrázok 1.

Ak by sme sa mali zamyslieť nad tým, čo bezprostredne vplýva na vytváranie profesionálnej identity poradenského psychológa RPPS, nemôžeme obísť historický kontext. Bývalé manželské poradne a neskôr aj centrá poradensko-psychologických služieb mali jasne vymedzený okruh tém a klientskych skupín, s ktorými pracovníci pracovali a jasne pomenované spôsoby/metódy, akými majú pracovať. Mám však neoverenú hypotézu, že čím komplexnejšie úlohy stáli pred pracovníkmi CPPS, tým viac rozširovali pole svojej profesionálnej kompetencie, až sa mohla roztratiť v spleti obsahov a z manželského poradcu sa stal odborník na všetko (od závislostí, cez nezamestnanosť, týrané ženy až po náhradnú rodinnú starostlivosť). Takáto difúzia rolí môže viesť k strate špecializácie a tým aj ohrozeniu viditeľnosti, čitateľnosti verejnosťou. Historicky však mali CPPS svoje jasné miesto v psychologickom poradenstve pre dospelých (jednotlivcov, páry a rodiny). Klient do poradne prichádzal, definoval objednávku a poradca sa ju pokúšal naplňať. Inštitucionálne bolo poradenstvo nezávislé. Po transformácii CPPS, prešli pracovníci do inštitucionálne nového kontextu – kontext sociálno-právnej ochrany dieťaťa legislatívne rámcovaný zákonom o sociálno-právnej ochrane detí a zákonom o rodine a do úplne nového organizačného kontextu úradov práce so svojou históriou, organizačnou kultúrou, metódami a spôsobmi práce. Vznikli referáty poradensko-psychologických služieb, ktoré síce nadväzujú na tradíciu, ale v úplne inom inštitucionálno-organizačnom kontexte. Kontext sociálno-právnej ochrany nie je kontextom nezávislým, ale straniacim – v tomto prípade straniacim dieťaťu. Ak pracovník SPO pracuje s akýmkoľvek členom akéhokoľvek systému (škola, rodina), pracu-

je (mal by pracovať) v záujme dieťaťa a jeho ochrany, resp. ochrany spoločnosti. Tu odvážne a možno aj istou hyperbolou na príklade tvrdím, že nie je možné byť bez etických dilem individuálnym terapeutom a plniť s čistým svedomím objednávku napríklad muža/otca/manžela a zároveň byť psychológom, ktorý robí psychodiagnostiku dieťaťa v záujme tvorby podkladov pre kolegu kolízneho opatrovníka z SPO. Okrem inštitucionálneho a organizačného kontextu je potrebné prihliadať aj na kontext profesionality a etiky poradenského psychológa. Opäť si myslím, že napríklad nie je možné byť v jednej role bez konfliktu zároveň individuálnym poradenským psychológom dieťaťa, zároveň rozvodovým mediátorom a zároveň individuálnym terapeutom ženy, ktorá bola v manželstve traumatizovaná. Zhrnuté: základné otázky, ktoré stoja v takomto komplexnom systéme očakávaní a ktoré je potrebné zodpovedať sebe aj svojim klientom a kolegom, sú nielen „kto je klient“, ale aj „čo je mojou primárnou úlohou“, „čo som kompetentný v súčasnosti urobiť“, „čo potrebujem, aby som mohol byť v budúcnosti organizácii prospešný“ a „ako chápem a realizujem to, čo po mne očakáva inštitucionálny a organizačný kontext.“ Zároveň si je potrebné vyjasniť, ako a či môžem naplniť potreby jednotlivých členov problémového systému (škola, kolízny opatrovník, otec, matka, dieťa, ja sám, môj supervízor...).

Kto je teda poradenským psychológom v systéme RPPS? Opäť ponúkam niekoľko vlastných hypotéz a z nich vyplývajúce dôsledky. Vychádzam z predpokladu, že poradenský psychológ RPPS vie kompetentne pracovať v kontexte pomoci, aj v kontexte kontroly. Kompetentne v mojom chápaní znamená otvorene, eticky, ako aj s jasne komunikovaným postojom. Jednou z možných pomôcok pre reflexiu konania je systemický model pomoci a kontroly Ivana Úlehu (1999). Podľa tohto modelu, ak pomáhame, poskytujeme pomoc, reagujeme na objednávku klienta/páru tým, že sme ochotní:

- sprevádzať („Áno, rád ti pomôžem niesť tvoje bremeno, údel, podporujem ťa“),
- vzdelávať („Áno, ak chceš, rád ti rozšírim tvoje možnosti svojimi skúsenosťami, nápadiami“),
- viesť poradenský proces/poradenstvo („Áno, pokúsim sa ti pomôcť pri využití tvojich možností, schopností“),
- prípadne liečiť rozhovorom/terapiou („Áno, pokúsim sa uľahčiť ti tvoje trápenie a pomôcť ti nájsť cestu k osobnej/párovej/rodinnej zmene, ktorú chceš“).

V takýchto situáciách si náš klient volí, čo od nás chce a my sme schopní mu túto objednávku naplniť. Objednávka klienta nie je v rozpore s objednávkou inštitúcie/organizácie, pre ktorú pracujeme, ani v rozpore s našimi potrebami a možnosťami. Ide o klasickú poradenskú situáciu (napríklad z privátnej praxe) –

ty odo mňa niečo chceš a ja sa ti to pokúšam naplniť. Zároveň sú však situácie, keď pracovník RPPS môže/musí hodnotiť, diagnostikovať, posudzovať a ak chce aj motivovať, či vyjednávať, o čom spolupráca bude. To aby bol klient diagnostikovaný, posudzovaný nechce klient, ale organizácia, ktorá ho posielala, resp. zákon. Vtedy podľa systemiky pracovník klientovi nepomáha, ale kontroluje ho, pretože to, čo s klientom robí, nie je klientovo prianie, nie je klientova objednávka, resp. klient žiadnu potrebu nevyjadril, ale vyjadril ju kolízny opatrovník, rodič klienta, súd... Poradenský psychológ tu preberá kontrolu, keď:

- opatruje („Ja viem, čo je pre teba lepšie“ „Musíš to urobiť takto“),
- dohliada, robí dozor („Tvoj cieľ musí byť takýto.“ „Môžem/chcem ti s ním pomôcť.“),
- presvedča a motivuje („Myslím si, že by si mal skúsiť niečo iné, pretože...“),
- vyjasňuje si s klientom možnosti („Ja ponúkam..., čo by si chcel ty?“ „Ako môžem byť užitočný?“ „Čo musím, môžem, chcem?“).

Systemický model pomoci a kontroly ponúkam v tomto texte ako jeden z nástrojov, ktorý môže sprehľadniť a vyjasniť proces našej poradenskej práce a našich intervencií. Spolu so systemikmi sa prikláňam k tomu, že pomoc, aj kontrola sú profesionálne spôsoby konania, eticky veľmi zrozumiteľné už tým, že očakávania všetkých strán sú jasne pomenované a jasné pre všetky strany. Poradenské zručnosti sa tu dajú zmysluplne využívať aj pri motivácii, alebo persuzii klienta. Problém nastáva vtedy, ak klient nechce byť „pod kontrolou“, prípadne vtedy, ak klient vyjadrí objednávku toho, čo by chcel (napríklad „Chcem zlepšiť vzťah so sestrou“, ale neprijíma kontrolu v podobe motivácie (napríklad „Čo by ťa presvedčilo, že do školy sa chodiť oplatí?“). Tu si je potrebné opäť uvedomovať, čo je našou primárnou úlohou a kto je našim primárnym zadávateľom. Podľa vyššie spomenutej teórie, by malo byť jednou z úloh profesionála zladíť požiadavky/objednávky všetkých relevantných systémov: napríklad seba – organizácie pre ktorú pracujem – kolízneho opatrovníka – rodičov dieťaťa a dieťaťa samotného.

K takejto úlohe (ako zladíť objednávky) nám môže slúžiť Komisionársky model Ernsta Salamona. Salamon rozlišuje medzi tým, kto je zákazník sociálnych služieb a tým, kto je zadávateľ sociálnych služieb. Podľa autora zadávateľ je ten, kto službu kupuje (napríklad štát, ktorý vytvoril inštitúciu sociálno-právnej ochrany). V tomto poňatí, prijatím označenia pracovník sa staviate do pozície toho, kto slúži zadávateľovi. „Pracovník je autorizovaný zadávateľom, ktorý mu definuje ciele a schvaľuje prostriedky. Zadávateľ rozhoduje, či je práca urobená uspokojujúcim spôsobom a ukončená. Úlohou pracovníka je urobiť dodávku

lojálne voči zadávateľovi. Primárnou úlohou pracovníka je spokojnosť zadávateľa.“ (Salamon, 1994, s. 317) V duchu Komisionárskeho modelu je primárny zadávateľ inštitúcia, ktorej pracovník slúži svojou prácou ako úradník vo verejnej službe alebo iný platený zamestnanec, teda je v jej službách. Osoba hľadajúca pomoc, napríklad na psychiatrickom oddelení alebo na úrade sociálnych služieb, je v tomto modeli sekundárny zadávateľ, inak povedané je zákazníkom služby, ktorú pre ňu objednáva zadávateľ. Hierarchická kategorizácia objednávok zadávateľov sa dá metaforicky znázorniť pomocou matriošiek. Ak pracujeme v kontexte RPPS, je primárnou objednávkou objednávka spoločnosti v podobe sociálno-právnej ochrany dieťaťa. Sekundárnou objednávkou je napríklad objednávka rodiča a terciárnou objednávka vyslovená samotným dieťaťom. Podľa Salamona je potom úloha pracovníka vyjednať terciárnu objednávku do takej podoby, aby sa dala „vložiť“ do objednávky sekundárnej a tá potom celá do najdôležitejšej matriošky, do matriošky, ktorú formuluje náš šéf so zámermi sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately. V našom kauzistickom úlomku z úvodu textu, by to znamenalo, že terapeut, v prípade, že nemá možnosť odmietnuť objednávku kolíznej opatrovníčky s možnosťou využiť služby rozvodovej mediácie u iného kolegu, jasne objasní klientke zmenu svojej pozície a teda toho, že sa stáva „ochrancom“ potrieb dieťaťa v rozvode a z toho dôvodu bude musieť viesť rozhovor s oboma stranami z pozície neutrality (tu je moja otázka, či to vôbec ide), s cieľom vzájomnej dohody medzi rodičmi. Nad tým však existuje primárna objednávka orgánu sociálno-právnej ochrany, ktorá rámcuje naše konanie a to v podobe, intervenovať v najlepšom záujme dieťaťa (primárna objednávka sociálnej kurately). Čiže, ak by boli v rozvodovom konaní potreby dieťaťa zanedbávané, mali by sme na to upozorniť kolízneho opatrovníka, resp. prostredníctvom neho súd.

Na to, aby sa RPPS nestali iba predĺženou rukou výkonu opatrení sociálno-právnej ochrany, musia vedieť zrozumiteľne definovať svoju profesionálnu úlohu vo vzťahu k všetkým subjektom tak, aby bol opäť v metafore „vlk sýty a ovca celá“, čiže tak, aby RPPS ostalo stáť v pozíciách psychologického poradenstva (predovšetkým v kontexte pomoci a iba vo výnimočných prípadoch v kontexte kontroly). Byť poradenským psychológom v systéme RPPS znamená naučiť sa zrozumiteľným spôsobom zladovať očakávania a potreby profesie psychológa, potreby rôznych zadávateľov a vlastné potreby v etickom rámci rešpektu k ľudským a profesionálnym hodnotám. Toto pomôže jasnejšej definícii vlastnej profesionálnej identity (psychológ/poradca v kontexte sociálnej práce) a tým aj lepšej čitateľnosti/viditeľnosti zo strany kolegov a spoločnosti.

Mgr. Vladimír Hambálek

Použitá literatúra:

Salamon E.(1994) Kdo je zákazníkom sociálnych služieb? Human systems; J systemic Consultation & Management, Vol 5, 305-318. Český preklad Ivana Ulehly na http://www.komplan.cz/soubory/zakaznik_soc_sluzeb.pdf (stiahnuté 2. 12. 2008)

Tucker S. (2004) Youth Working: Professional identities given. Received or Contested. In: Roche, Tucker, Flynn (eds.): Youth in society. London. Sage

Úlehla I. (1999) Umění pomáhat. Praha. Slon

Pre mnohých ľudí je iba jeden liek – katastrofa.

Morgenstern

Daseinsanalýza

(Výber zo záverečnej práce výcviku Poradenská propedeutika)

Daseinsanalýza nemá vlastný pevný metodický podklad (ak nepočítame, že používa vlastným spôsobom výklad snov), nemá teóriu, ktorá by mala svoj pevný pojmový aparát, ako je to napríklad u iných smerov. Má na to svoj dôvod. Myslíme si, že práve preto je jej pôsobnosť a popularita ako u nás, tak aj vo svete, minimálna. (Najviac je zastúpená vo Švajčiarsku, v Rakúsku, v Brazílii, Belgicku a v Kanade. Nie je zastúpená v Európskej asociácii pre psychoterapiu (Čálek, 2005). Na Slovensku daseinsanalytická škola prakticky neexistuje.) Líši sa od všetkých terapeutických škôl, pojatie človeka v nej je čisto filozofické na rozdiel od ostatných smerov, ktoré majú viac-menej vedecký, technický popis (Čálek, 2005).

Najdôležitejší faktor v daseinsanalytickej psychoterapii je vzťah. V súlade s Heideggerom (2002) dodajme, že aj porozumenie. Je to vzťah, ktorý porozumenie sprostredkováva. Oba by mali byť v psychoterapii predpokladom k tomu, aby sa človek, ktorý za nami so svojim trápením prichádza, stal slobodným. Respektíve stal sa slobodným tam, kde je zviazaný, kde nemôže slobodne žiť podľa svojich možností. A keďže nemôže, je nemocný. Tak je vzťah terapeuta ku klientovi starosťou o rast toho, kým človek potenciálne je. Je to starosť o to, aby bol druhý sám sebou spolu s druhými, je to starosť o autenticitu, ktorá v sebe vždy zahŕňa život s druhými.

Naša práca chce priblížiť vzťah v duchu daseinsanalýzy na pozadí vzťahu terapeut klient. Pokúsime sa priblížiť filozofické východisko vzťahu vôbec, aby sme následne videli, o čo sa v konkrétnej poradenskej činnosti opierame. Prvá časť práce je preto venovaná filozofickým základom vzťahu. Domnievame sa, že Heideggerova fundamentálna ontológia nadväzujúca na Husserlovu fenomenológiu a pokračujúca v Patočkovej starosti o dušu, sa z poradenských a terapeutických smerov najviac približuje prirodzenému svetu človeka, prirodzenému životu. Preto daseinsanalýza. Aby sme jej lepšie porozumeli, pokúsime sa ju filozoficky vymedziť voči psychoanalýze. Psychoanalýzu považujeme za základ, voči ktorému sa vlastne viac alebo menej vymedzujú ostatné smery. Daseinsanalýza nie je výnimkou. Obaja jej najvýznamnejší predstavitelia mali za sebou psychoanalytickú minulosť. Binswanger bol celoživotný Freudov priateľ a Boss mal za sebou 30 ročnú analytickú prax (Čálek, 2005). Obaja však prišli na to, že založenie človeka je iné ako v psychoanalýze a tomu prispôbili aj svoju prax.

To, čo upadlo do zabudnutia, je bytie. Bytostné, blízke, autentické, to je to, čo nám dnes chýba, čoho sa nám nedostáva. Pre úplnosť a bližšie porozumenie ľudskej vzťahovosti priblížime aj filozofiu Martina Bubera.

Nejde nám len o kritiku psychoanalýzy (napokon nasledovníci psychoanalýzy mnoho razy výborne popísali ľudskú vzťahovosť v rôznych životných etapách). Časť o jej filozofických základoch má upozorniť na založenie všetkých ostatných smerov, v ktorých, ako sa domnievame, metóda (ako aj pohľad na človeka, teda aj ako teória) víťazí nad prirodzeným, žitým svetom jednotlivého človeka. Metóda tak redukuje, odníma alebo pridáva niečo, čo v konkrétnej veci, jedinečnej histórii človeka nie je. Nehovoriac o tom, že podrobenie metóde nám uberá z našej slobody. Môže vyliečiť, ale aj zraniť a mať nedežierne následky.

V druhej časti sa venujeme konkrétnej aplikácii daseinsanalýzy na pozadí poradenského vzťahu. Ukážeme si, ako daseinsanalyticky orientovaný poradca pristupuje ku klientovi, čo si v poradenskom procese všíma, aké podoby vzťah môže mať a k čomu vedie, tj. všimneme si otázku času (a priestoru) v ňom.

Predkladaná práca má byť malým úvodom do daseinsanalýzy. Nemá nahradiť ani doplniť práce Čálka (2004), Hlavinku (2001) či Condrua (1998). Čiastočne z nich vychádza. Má iba pripomenúť, čo v iných terapeutických či poradenských smeroch viac alebo menej chýba. Na to, čo ostalo v zabudnutí a pritom to k nám bytostne prináleží. Je to bytostné samo, slobodný, autentický život. Objavenie, uverenie a naplnenie svojich možností. Tento cieľ má svoje filozofické zakotvenie, odpovedajúce prirodzenému svetu, ktorý sa v technickej a ekonomickej dobe viac a viac stráca. Prirodzený svet je svet, ktorý má zmysel. Práve v autentickom žití sme jedno so svetom a pritom sami sebou. Znamená

to, že zmysel nachádzame, vo svete rozpoznávame, nechávame sa ním oslovovať. Nemusíme ho do sveta umelo dosadzovať. Ako ukážeme, teoretické zakotvenie súčasných smerov je technické a vychádza z tzv. subjekt – objektovej figúry. Ako príklad sme si zobrali psychoanalýzu. Práca sa snaží ukázať prepojenie filozofie ako východiska terapeutickkej či poradenskej činnosti. Myslíme si, že porozumenie tohto prepojenia je dôležité, aby sme vedeli, na čom sa naša práca zakladá, o čom je, čo je jej východiskom. Daseinsanalýza ako jediná k tomu ponúka široký filozofický priestor.

Chceme pripomenúť, že v práci sa venujeme len individuálnej terapeutickej činnosti a budeme opisovať daseinsanalytickú psychoterapiu s prihliadnutím k iným terapiám. Individuálna psychoterapia sa môže v určitých aspektoch prekrývať so psychoterapiou skupinovú, aj čo sa týka samotnej vzťahovosti. Uvedomujeme si však, že skupinové spolubytie ponúka množstvo iných a nových fenoménov v porovnaní so vzťahom Ja a Ty. Takéto porovnanie by si však zasluhovalo samostatné pojednanie. Uvedomujeme si tiež rozdiely medzi psychologickým poradenstvom a psychoterapiou, avšak väčšina terapeutických prvkov tu opisovaných korešponduje s poradenskou činnosťou. Preto pri opisovaní terapeutického vzťahu budeme zároveň do úvahy brať aj vzťah poradenský. Praktickú časť završíme kazuistikou.

FILOZOFICKÝ POHĽAD NA VZŤAH

1.1 Povaha vzťahu u Martina Heideggera

Daseinsanalýza je filozofický smer vychádzajúci z fundamentálnej ontológie Martina Heideggera, ktorý nadväzuje na fenomenológiu Edmunda Husserla a neskôr nachádzajúci aj praktické uplatnenie v psychiatrii, psychoterapii a poradenstve vďaka Ludwigovi Binswangerovi a hlavne Medardovi Bossovi. Nie je našim zámerom rozoberať filozofické základy heideggerovskej filozofie, preto čitateľa odkazujeme na iné zdroje zaoberajúce sa touto problematikou, ako napr. Heidegger (2002), Hlavinka (2001). Pokúsime sa však priblížiť, čo daseinsanalýza znamená a ako sa pozerá na vzťah človeka k sebe, k druhým, či k svetu vôbec. Myslíme si, že poskytuje neredukovaný a prirodzený pohľad na ľudské bytie a preto ju tu prezentujeme ako prvú a základ, z ktorého môžeme prezentovať ostatné pohľady na človeka.

Čo teda znamená daseinsanalýza? Je to analýza Dasein, pričom toto slovo sa skladá z ďalších dvoch, a to da a sein, čo v preklade znamená bytie tu, alebo tiež bytie-vo-svete. Patočka (1992) Dasein prekladá ako pobyť. Dôraz je teda kladený na bytostné v nejakom priestore a čase. Svet, priestor a čas, ako

aj iné fenomény, ktoré daseinsanalýza pomenúva a ktoré sa podľa nej snažia uchopiť celostný a neredukovaný pohľad na ľudskú existenciu, však sú odlišnej povahy, ako je bežne zaužívaný názor. Čo znamená bytie, svet, čas a priestor? Svet nie je len súhrn toho, čo v ňom existuje, je to celok, kde jedna vec súvisí s druhou a poukazuje na ňu, je s ňou spätá, pričom si zachováva svoju svojbytnosť (upozorňujeme, že vec znamená v Heideggerovej terminológii aj človek, súcno atď.). Svet je svetom súvislostí, je pre nás záhadou ako všetko so všetkým súvisí, ako má svoj poriadok (řád). A to je problematika LOGU. Grécke Logos má niekoľko významov, je slovom, rečou, ale takisto zmyslom slova a reči. Všetky jeho významy však odkazujú k tomu, že svet je miesto prestúpené rozumným poriadkom (Pelcová, 2004). Slovo vo svojej pôvodnej funkcii nie je len jednotkou, nositeľom informácie, znakom. Slovo pôvodne v sebe odkazuje ku zmyslu toho, čo pomenúva. Preto je nevyhnutné sa starať o reč. Pretože reč odkazuje napokon k Logu, k Celku, ako to napríklad vidieť v básnení alebo aj v iných umeniach, pretože hudba a maľba sú takisto rečou. Ako ukazuje Pelcová (2004), grécky človek je zoon logon echon. Človek, ktorého úlohou je načúvať celku, Logu, poznať sám seba a nájsť svoje stratené miesto v prírode a vo svete. Preto sa daseinsanalýza stará o reč, čiže reč, rozprávanie sa, zdieľanie v prirodzenom jazyku je v terapeutickom vzťahu prvoradé. Techniky a metódy sú pridružené a používajú sa práve len v kontexte, kedy to daná situácia vyžaduje v súlade s klientovou slobodou.

Priestor nie je len fyzickou vzdialenosťou medzi dvomi ľuďmi. Človek, ktorý je práve pri mne, mi môže byť cudzí a vzdialený nekonečne viac ako ten, ku ktorému mám blízky vzťah a obýva práve opačný koniec Zeme. Ide tu teda o existenciálny priestor. Ak máme zúžený svoj existenciálny priestor, ťažko sa stretávame s druhými ľuďmi, je nám úzko. Priestor odkazuje k našej otvorenosti svetu, k tomu, nakoľko sa môžeme stretnúť s druhým, nakoľko sme vnímaví k tomu, čo je okolo nás. Dalo by sa to nazvať aj ako „mať jasnú myseľ“, alebo tiež byť prítomný, tj. byť pri-tom, čo práve je a nebyť zatažený svojimi predsudkami, hodnoteniami a pod., aj keď sa im nemôžeme nikdy úplne vyhnúť. Je však dôležité, aby sme boli v súlade s nimi, aby nás neobmedzovali, ale naopak dopriali nám slobodný život. Otvorenosť je slobodou k..., slobodou stretnúť sa s..., porozumieť (Boss, 1992). Čo nás však oslovuje? A prečo vôbec? Náplň daseinsanalýzy je slobodný, zodpovedný a zmysluplný život. Sloboda práve znamená, že rozumieme tomu, s čím sa stretávame a adekvátne, podľa svojich možností a priliehavo k veci a situácii odpovedáme. Tým sme z-odpovední. Sloboda, aby bola slobodou, aj keď to znie paradoxne, musí mať svoje ohraničenie, limit. Môžeme si všimnúť, že tam, kde tento limit prekračuje a stáva sa

svojevôľou a konzumom, „všetkéhochuťou“, prestáva byť slobodou. Človek sa v nej stráca, strácajú sa jeho vzťahy, aj vzťah k sebe samému.

Aj čas má v existenciálnom zmysle úplne iný význam ako vo fyzikálnom. Napokon čas, ktorý denne používame, pôvodne vychádza z času existenciálneho. Psychotikovi sa čas rozpadá, pre depresívneho čas prestáva existovať, zastal tak, ako zastal jeho existenciálny pohyb. Ako ukážeme v kapitole o povahe poradenského vzťahu v daseinsanalýze, skutočné zblíženie, pravý vzťah, pravé stretnutie sa odohráva v prítomnom okamihu. Náš čas je charakteristický svojou obmedzenosťou, svojim koncom, smrťou, a jeho konečnosť je to, čo nám vedome alebo nevedome pripomína, že máme svoj život prežiť zmysluplne. Čas je teda základom nášho života. Život môžeme žiť ale ho tiež môžeme premárniť. A práve v pohybe, vo využívaní svojich najvlastnejších možností si uvedomujeme, čo je čas. To je to, čo sa deje, čo sa hýbe, čo sa v okamihu, v otvorenom dialógu tvorí. Tam cítime tento pohyb, vznik, a to je čas. Depresívny človek zastal, ľudia sú ďaleko a čas akoby nebol. Uplývanie dní, sivá každodennosť je stálosť, nič sa nedeje, život zastal a nechce sa žiť. Možnosti sú uzatvorené. (Pre bližšie porozumenie tejto problematike odkazujeme na Heideggera, 2002 alebo Bossa, 1992.)

Čas a priestor sú jedny z hlavných charakteristík existencie nazývaných existenciálmi. Všetky existenciály sa v poradenskom a terapeutickom vzťahu odrážajú. Aj domov, niečo, kde môžeme spočinúť, odísť a vrátiť sa tam, miesto, kde si môžeme dovoliť byť sami sebou. Sloboda, žiť to, čo môžem, v súlade so sebou v pravde so sebou a s druhými. Zostať sám sebou a pritom schopný byť otvorený pre druhých, byť schopný aj obeť, môcť milovať a dávať slobodu druhým. Naladenie, čo znamená, že sa vždy nejako cítíme, nejakو sme, naše vzťahy sú nejakو ladené, nejakو na druhých pôsobíme. Z množstva existenciálov spomeňme ešte telesnosť, neoddeliteľnosť toho, čo žijeme s naším telom. Nie psychosomatická jednota, jednota dvoch zložiek. My sme svojim telom a naše telo nekončí povrchom našej pokožky. Prežívame svojim telom, spomíname svojim telom, sme empatickí svojim telom, môžeme byť svojim telom pri svojom blízkom, ktorý už napríklad nežije. Nemáme telo, ale sme ním.

Vráťme sa však k problematike bytia. Heideggerovo (2002) východisko je, že Dasein, ktorým sme, je také súcno, ktorému ide v jeho bytí o samotné toto bytie a vždy už tomuto bytiu nejakو rozumie. Tento bytostný vzťah k vlastnému bytiu nazýva existenciou. Bytie, o ktoré mi ide, je vždy moje bytie. To znamená, že vlastný vzťah k môjmu bytiu je možné stratiť, alebo získať, oboje však predpokladá zainteresovanosť na bytí. Z tohto vzťahu, z tohto interusu sa nedá „vyvliecť“, patrí k nám, sme ňou, sme týmto vzťahom. Dokonca aj ľahostajnosť je formou tohto interusu. Z toho však vyplýva, že človek je neustále vo vzťahu,

---

je vzťahom samotným, vzťahuje sa k tomu, čo ho oslovuje, čo kladie na neho nárok, na jeho autentickú odpoveď. Z toho prinajmenšom vyplývajú dve veci:

a) Pokiaľ nás veci, udalosti, ľudia, svet oslovujú, majú pre nás nejaký zmysel, tj. sú pre nás nejako zrozumiteľné. Tento zmysel vychádza z tohto oslovenia, ktorý vychádza z vecí samých. Jeho porozumenie však môže byť mierou našej slobody zredukované, zdeformované a pod.

b) Pokiaľ nás veci oslovujú, nárokujú si od nás nejakú odpoveď. Človek je teda bytosť z-odpovedná. Nemôže sa vyhnúť rozhodovaniu, musí voľiť, je zodpovedný.

Ukázali sme, že v Heideggerovej fundamentálnej ontológii je ľudská existencia bytím, ktorému ide o toto bytie a ktorá vie o svojom bytí a vie, že o ňom vie. Tento sebaodstup, ktorý umožňuje slobodu, je práve niečo, čo človeka oddeľuje od prírodného spôsobu bytia. Je z neho vyčlenený a vyznačuje sa rozumejúcim odstupom, vzťahom voči všetkému, vrátane svojej vlastnej existencie. Aká je povaha bytia a aký vzťah k nemu zaujíma človek? Heidegger (in Michálek, 1996) uvádza: „Človek není pánem jsoucná. Človek je pastýřem bytí... Není subjektem určujícím a ovládajícím jsoucná, není pánem a vládcem přírody. Ani není pánem bytí, nevytváří je, nevymýšlí, neurčuje, nýbrž je jím určen. Je tím, kdo o bytí pečuje, stará se o ně... Človek je ve své dějinné bytnosti jsoucnem, jehož bytí jakožto ek-sistence (pozn. autora: vy-vstávanie, neuzavretosť do seba) spočívá v tom, že toto jsoucnó bydlí v blízkosti bytí. Človek je susedem v blízkosti bytí.“ Michálek (1996) dodáva, že byť susedom znamená pobývať v blízkosti, byť oddelený hranicou, ale zároveň byť blízky, môcť sa stýkať. Vyžaduje nechcieť sa zmocniť suseda, toho, čo nás oslovuje, ovládať, rušiť hranice, pretože to všetko vedie k zničeniu susedstva. Znamená to taktiež neoddeľovať sa od suseda pevnou stenou, zabudnutím, zanevretím. Znamená to, že nemôžeme za neho rozhodovať, čo nám dá, ako sa voči nám otvorí alebo zatvorí. Môžeme byť nanajvyš pripravení vyjsť v ústrety tomu, čo nám dáva, prijať jeho dar za vlastný, privlastniť si ho (takýto postoj, ako si neskôr ukážeme v kapitole o poradenskom vzťahu v daseinsanalýze, znamená nechať byť, čo má priame konzekvencie v poradenskom vzťahu). Preto je dôležitá Husserlova „zu den sachen Selbst!“, k veciam samým. Vec sama, dialóg určuje, čo potrebuje, pýta sa nás, vyžaduje našu odpoveď, trebárs v podobe neviem. Svojevôľa naopak vec samu ruší, ničí, nedáva jej priestor ani čas, pretože presadzuje samu seba. (Aj svojevôľa je však vec sama, tiež má nejaký zmysel, k niečomu odkazuje a úlohou v poradenskom procese je tento zmysel odkryť.)

Ľudské úsilie o bytie je tým, čo najhlbšie a vlastným spôsobom charakterizuje život. Človeku sa nejakó nedostáva toho, čím je, nedostáva sa mu jeho vlastného bytia. Je niekým, kto postráda bytie. Hogenová (2008) k tomu dodáva,

že život je blúdením, že blúdenie je spôsob, ako sa dopátrať pravdy, poznania seba samého. Preto je dôležitá starostlivosť, ako ju poznáme z odkazu Jana Patocku (1992). Stretávame sa tu s dvomi pojmami, ktoré sú pre porozumenie da-seinsanalýzy a aj poradenstve v nej nevyhnutnými. Je to pravdivosť, čiže vlastná autenticita a odkrytosť, ktorá s ňou súvisí. Autenticita v súlade s Heideggerom (2004) je práve byť sám sebou, ale toto bytie je vždy vo svete, je neoddeliteľne s ním spojené, preto je to bytie-vo-svete. Svet, v ktorom žijeme však na nás kladie nároky, chce odpoveď, jedinečnú odpoveď, v ktorej nás nik nemôže zastúpiť. Nielen v zaistení sa, v každodennom obstarávaní, ale taktiež napríklad v podobe postoja, ktorý k svetu zaujmeme, v podobe postoja k hodnotám. Práve toto je v autenticite dôležité, pretože autenticita je aut-ens, je mimo vecí, len u ktorých práve zotráva dnešný človek. Pravá autenticita neznamená, že si poviem, čo chcem, nie je „úprimnosťou“. Pravá autenticita je úprimnosť k sebe, je sebaodhaľovaním v dôvernom a blízkom prostredí s druhými. Znamená to ísť napríklad do rizika otrasu, znamená to otvoriť vlastnú intimitu, byť pravdivý sám k sebe. A to chce odvahu, pretože máme sklon sa vlastným bolestiam vyhýbať, vinu pripisovať druhým. Práve v dôvernom a bezpečnom prostredí, v ktorom odhaľujeme a rozumieme svojej intimite, prijímame sa, sa môže začať proces utvárania identity, tentoraz v súlade s tým, akí sme, s pravdivým prežívaním. O túto odhalenosť, neskrytosť v psychoterapii ide. U antického človeka je pravdou práve neskrytosť vecí, aletheia. Ich podstata. Hogenová (2001) dodáva: „Žiť v pravde nejde bez rizika, bez samoty, bez bolesti. Prístup k bytiu je vždy vytrhnutím nezakrytého zo skrytosti. Preto je život výkon per excellence... Je to výkon smrteľne vážny. Sľubovať niekomu blahobyť a stále šťastie je nehoráznou lžou. Ani blahobyť nezakladá šťastie, nie sú to peniaze, ani sláva, ani komfort... Každý život je bojom, aj keď sa javí ako príjemné túlanie láskavou krajinou. Každá pravdivosť je tvrdo vybojovaná, iba zdanie vyrábané priemyslom reklamy prekrýva tento prostý fakt.“ Tak je cieľom individuálnej psychoterapie umožniť človeku byť sám sebou, naplňovať vlastné bytie, žiť v pravde so sebou a s druhými, prijať seba a svoj údel, pracovať a milovať. Růžička (1997) dodáva: „Nevěřím, že lze cílu dosáhnout. Jsem však přesvědčen, že je zcela nezbytné k nim směřovat. Nemožnost dosažení a nezbytnost směřování považuji za rys lidského údělu. Psychoterapie, podobně jako život sám, je cesta.“

Naznačili sme, že človek je vždy vo vzťahu, je časťou v celku sveta. Časť ukazuje, je časťou niečoho, ukazuje, že z nejakého hľadiska nie je celá. Nevystačí si napriek tomu, že z nejakého obmedzeného hľadiska je takisto celkom. Na časť môžeme poukázať práve vďaka jej obmedzenosti a v kontexte jej okolia. Na celok takto ukázať nemôžeme, pretože by sme ukázali iba na väčšiu časť. Celok je vzťah, nie súčet častí (Kratochvíl, 1994). Je kontextom, horizontom, ktorý nie

je merateľný, nie je uchopiteľný vedeckými metódami, a preto súčasťou vedou aj neprijateľný. Napriek tomu je to niečo, čo ukazovanie toho, čo je merateľné, jasné a ohraničené umožňuje a dáva mu zmysel. Celok je práve bytie, ako to v mnohých prácach zdôrazňuje Hogenová (2001, 2006).

Práve vďaka celku hovoríme o bytí-vo-svete. Byť-v znamená, že niečo, súcno, je obsiahnuté v niečom inom. Je to dôverné pobývanie s..., ktorého je schopný iba pobyt, Dasein, ako to vysvetľuje Hlavinka (2001). Znamená to nachádzať sa medzi vecami so záujmom. Vzťahovanie sa, neoddeliteľnosť človeka od sveta, je základom, predpokladom na akúkoľvek možnosť vzťahu. Láska, nenávisť atď., sú prejavom toho, že človek je vždy a pôvodne vo svete. Byť-v môžeme v bežnom jazyku chápať ako napríklad: starať sa o niečo, zmeniť niečo, pýtať sa a pod. Hovoríme o existenciálnom priestore, ako sme to spomenuli na začiatku tejto kapitoly. Nemieni sa tým teda telesný výskyt človeka pri nejakých objektoch, ale to, ako sa človeka nejaká danosť dotýka a týka svojim významom. Človek je v tak, že sa vyzná v tom, čo sa s ním v takto myslenom svete stretáva, nejakému tomu rozumie (Čálek, 2004). Toto porozumenie však môže byť zdeformované na základe toho, nakoľko máme zúžené svoje bytostné možnosti, nakoľko sme slobodní. Zúženie našich možností môže vyplývať jednak z prebratia cudzích motivácií, vo výchove, v preberaní anonymného „čo sa má“, v redukovaní a obmedzovaní našej autenticity a slobody, v zotrúvaní v minulosti, ktorá nás stále má vo svojej moci, či v budúcnosti, v ktorej minulosť neakceptujeme, pretože si myslíme, že je bezvýznamná a život v prítomnosti podrobujeme len budúcej cieľu.

Na tomto mieste by sme sa chceli bližšie venovať už spomínanej problematike celku. Ako neskôr uvidíme, je dôležitá pre pochopenie terapeutického procesu a vzťahu. V dnešnej dobe je ťažké pochopiť, čo je celok, čo sa ním myslí. A to z jednoduchého dôvodu. Naša kultúra je v dnešnej dobe, dobe postmodernej, charakteristická tým, že za pravdivé považuje to, čo sa dá nejakým spôsobom odmerať a overiť, čím sa potvrdí správnosť a stálosť odmeraného. To je princíp vedeckej metódy. Pravdivé je to, čo je jasné a ohraničené (*clare et distincte* v descartovskej filozofii), čo je objektívne. Toto je niečo, čo zakladá našu istotu vo svete. Pravda je niečo, podľa čoho sa dá vo svete orientovať, žiť podľa nej. Pokiaľ je však pravda tým, čo je isté a isté je to, čo je jasné a ohraničené, čiže merateľné, vyplýva z toho aj náš vzťah ku svetu. Čo to znamená? Rozhodujúca je objektivita, a preto sa k druhému človeku, k prírode a napokon aj sami k sebe vzťahujeme a správame ako k objektu. Vytratil sa bytostný vzťah a nastúpil vzťah technický, predmetný, manipulatívny. Druhý sa stáva niekým, koho môžeme využiť vo svoj prospech, manipulovať s ním, uplatňovať nad ním moc. Bytostné je zahalené rúskom tajomstva a preniká k nám často v deformovanej a neživej podobe magického, dogmatického, sektárskeho a neraz náboženského.

V takto technickom svete, kde technika úplne zásadným spôsobom preniká do nášho každodenného života, cítime, že nám niečo podstatné chýba. Vytráca sa to, čo je často považované za druhoradé, zdanlivé, subjektívne, a to obyčajný prirodzený citový život, naša prirodzenosť. Vytráca sa nielen vonkajšia, ale aj naša vnútorná príroda, to čo je potrebné, aby sa niečo pri-rodilo, a to otvorenosť, blízkosť a intimita, ktorá je spojená so živosťou, spontánnosťou a intuíciou, ako to popisuje Kratochvíl (1994). Tam, kde sa vytráca bytostné, strácame vzťah k druhým i sami k sebe. Človek postráda vlastnú identitu, stáva sa ovplyvniteľný a manipulovateľný s presvedčením, že to, čo je mu „implantované“, si sám praje. Pri vytrácaní bytostného, toho, čo spája a robí druhého blížnym, sa vytráca sám pôvodný zmysel, a to starostlivosť o celok v duchu úcty a rešpektu k rôznosti, jedinečnosti a autenticite. Vymětal (1997a) tento stav popisuje nasledovne: „Pro postmodernizmus je příznačné relativizování a kontaminování všeho se vším a naplňování zásady, že vše je možné a dovoleno. Znamená také prezentizmus, tedy nevíšimavost k vývoji a zároveň popírání pravdy jako něčeho obecně platného a závazného. Postmoderní člověk je vnějškově orientován a řízen, hovoří každou chvíli jinak, rozpory a protimluvy hodnotí jen jako důsledek pohledů z různých stran atd. Postrádáme zde sjednocující tendence, které poskytuje reflektující rozum a to, co nazýváme osobní identitou. Člověk, uvědomující si sebe a ve shodě se sebou samým, je vždy a zásadně ve vztahu k ostatním lidem, s nimiž tvoří rodinu, polis, národ a pod. Nebo také zmíněné svazky netvoří, tuto identitu postrádá, je pak vykořeněn, osamělý a odcizený své přirozenosti, jíž je život ve vztazích a s druhými“.

Mgr. Michal Slaninka

Keď niekto zvaľuje vinu na iných, nepriamo sa priznáva, že jej sám veľa neunesie.

Neúcta a nevďačnosť prezrádzajú vlastnú nehodnotu. Kto v sebe nenájde nijaké

Hodnoty, nemôže veriť v hodnotu iného.

P. Strauss

ROZHOVOR

Walter Zahnd, americký emeritný psychoterapeut a vysokoškolský profesor, je známy všetkým, ktorí sa dostali do kontaktu s terapeutickým modelom Virginie Satirovej, pretože on priniesol tento model na Slovensko. Od roku 1996 robí skupinové výcviky v tomto modeli, rodinné rekonštrukcie, semináre ako bol posledne Kaleidoskop, workshopy napríklad k sochaniu, vedie rastovú komunitu, mužskú skupinu.

Ďalšie veci o sebe prezradí v rozhovore

Rozhovor s Walterom Zahndom

1. Walter, rád by som začal tento rozhovor s tebou osobnejšie. Navštevoval si našu krajinu každý rok. Ja a moji kolegovia si naozaj vážime tvoju prácu, ale ja som zvedavý, kde to začalo. Ako sa stalo, že si začal učiť satirovský model tu na Slovensku?

V roku 1989 som prišiel do Československa, lebo som priviedol svoju mamu do krajiny, odkiaľ pochádzala, na Moravu. Poznal som sa s Olgou Holubovou z Prahy a ona ma pozvala, aby som prišiel a viedol letný tábor pre rodiny. Robili sme to niekoľko rokov a každý rok sa to rozrastalo. Niektorí rodičia boli povolaním terapeuti. Niektorí ma požiadali, či by sa nemohli naučiť viac, aby to mohli využiť vo svojej odbornej praxi. To viedlo k vzniku až dvojtyždňových pobytových výcvikov v Beskydoch. Na Slovensku som robil prvý výcvik v Martine, kam ma pozvali Hana a Zuzana (Štefková a Vránová). Hana Ščibranyová z Rače bola jednou z prvých účastníčok. Vyvinul sa medzi nami veľmi silný vzťah a začala chodiť na všetky výcviky. Prichádzali aj iní slovenskí terapeuti. Hana ma zavolala robiť výcviky na Slovensku niekedy začiatkom 1990-tych rokov. Skupina účastníkov sa rokmi zväčšovala, prichádzali noví účastníci. Každý rok ma pozývali znova. Vždy som si myslel, že toho roku je to už naposledy. Štvordňový workshop o kaleidoskope človeka, ktorý sa uskutočnil toho roku vo februári v Bratislave mal asi 50 účastníkov. Tento rok budeme mať na Slovensku už štvrtú mužskú skupinu a ešte trojdňový výcvik o využití sochania v sociálnej práci a psychológii.

2. Ako sa ti páčia naši ľudia, ako vidíš Slovákov vo všeobecnosti? Prekvapili sme ťa nejak?

Ľudí na Slovensku mám veľmi rád. Vidím, že sa snažia prekonať dôsledky útlaku a vykorisťovania Sovietskym zväzom. Je tu prítomné hľadanie duchovného a hlbšieho vnútorného života, niektorí si toho sú vedomí, iní si neuvedomujú, že je v nich bohatstvo, ktoré možno objaviť a pestovať. Zistil

som, že sa so mnou radi kontaktujú a vidím im na očiach láskavosť voči mne. Správajú sa ku mne veľmi dobre. Cítim sa na Slovensku ako doma. Obzvlášť cítim hlboké spojenie k Beskydám, pretože odtiaľ pochádza moja matka. Ľudia sú tu dychtiví učiť sa a rásť ako ľudské bytosti.

3. Aká bola tvoja cesta k satirovskému modelu? Bola priama alebo si s niečím zápasil? Ako si sa stal Virginiiným študentom alebo priateľom?

Toto je veľmi dobrá otázka. Už som o tom rozprával v iných kontextoch. Nehľadal som guru alebo nejakú teóriu či model, vlastne som bol trochu cynický. Promoval som v roku 1964. Usilovne som študoval, bol som dobrý študent, ktorý veľmi chcel pracovať s ľuďmi a urobiť ich život lepším. Študoval som kognitívne procesy, včítane Freuda, neofreudovcov, vývinovú teóriu a prípadovú prácu. Šiel som na trh práce. Chcel som pracovať s ľuďmi, s ktorými to už iní vzdali, tak som išiel pracovať do väzenia so závislými od heroínu. To, čom sa naučil, malo slabý dopad. Potom som sledoval rozličné školy, terapiu realitou, Gestalt terapiu, transakčnú analýzu, rodinnú terapiu, rogeriánsky prístup a terapeutickú komunitu. Zistil som, že mali malý dopad alebo že výsledky neboli také dobré, ako som očakával. Skrátka, išli mimo misu. Pokračoval som vo vedení pobytových liečebných programov pre dospievajúcich chlapcov a potom mi ponúkli miesto na univerzite. Bol som tam od 1970 až do odchodu na dôchodok v 2003. Počas rokov na škole som učil mnoho predmetov, ako napríklad ľudské správanie a jeho úchyľky, juvenilnú delikvenciu a skupinovú terapiu.

V roku 1982 mi zavolať priateľ a chcel, aby som pomohol žene menom Virginia Satirová zariadiť pobyt na univerzite. Nepoznal som ju, ani jej prácu a úprimne povedané, nemal som chuť učiť sa niečo nové, ani som nevedel, že existuje ďalší terapeut, u ktorého by sa oplatilo študovať. Zariadil som všetko potrebné, aby Virginia Satirová mohla prísť a predviesť trojdňovú ukážku rodinnej terapie s jednou rodinou pred publikom 80 terapeutov. Bol som ohromený jej schopnosťou nadviazať autentický kontakt s ľuďmi, s publikom, s rodinou, so všetkými, ktorých spoznala. Keď tie tri dni uplynuli, vedel som, že toto je žena, u ktorej sa oplatí študovať a učiť sa od nej.

Po tom, čo sme sa spoznali, som strávil každý rok jeden mesiac ako jej študent až do jej smrti roku 1988. Študoval som aj u jej troch prominentných trénerov Jane Gerberovej, Marie Gomori a Johna Banmena. Počas posledného roka jej odbornej kariéry som mal to privilegium, že som sa zúčastnil všetkých jej odborných vystúpení, cestoval som s ňou a zoznámil som sa so širokou škálou ľudí. Do siete Avanta ma pozvali vstúpiť v roku 1983. Stali sme sa priateľmi a boli sme priateľmi, až kým nezomrela.

4. Máme veľa nových kolegov a začiatočníkov v oblasti poradenstva.

Mnohí z nich hľadajú nástroje, metódy alebo prístupy, ktoré by boli pre nich užitočné. Mohol by si im poradiť, čo im môže priniesť do práce Model Virginie Satirovej? Môžeš vysvetliť jeho výhody? Vidíš nejaké obmedzenia alebo hranice využitia tohto modelu u rozličných typov klientov?

Zistil som, že iným teóriám niečo chýba a stal som sa trénerom a šíritelom Satirovej modelu. Práve Virginiaina práca má najväčšiu schopnosť vplývať na život ľudských bytostí a vytvárať autentických terapeutov. Virginia poskytuje filozofiu života, teóriu ľudského správania, techniky, nástroje a metódy, ktoré majú vplyv na život iných ľudí. Jej model je dostatočne konkrétny a pritom dostatočne široký na to, aby sa do neho integrovali iné teórie a školy.

Všetkým začínajúcim terapeutom by som odporúčal, aby skúmali príspevok Virginie a skúseným zase, aby si zažili satirovský model. Satirová môže priniesť jasné ohnisko pozornosti, presné stanovenie cieľa, potvrdenie oprávnenosti klienta, ocenenie životnej sily v každom z nás, iné a presnejšie chápanie zdrojov na riešenie otázok v živote jednotlivca a väčšiu spokojnosť z práce pre terapeuta samotného. Satirovský proces vedie jednotlivca po meniacej sa životnej ceste k rastu.

5. Keď porovnáš satirovskú transformčnú terapiu s inými prístupmi k rodinnej terapii (bowenovskej, štrukturálnej, strategickej, zameranej na riešenie, naratívnej atď.), aké sú podobnosti a rozdiely medzi nimi a твоjím prístupom?

Odpovede na predošlé štyri otázky už vrhajú svetlo aj na túto. Práca Satirovej je hlbšia, širšia, má intrapsychickú a interpersonálnu dimenziu chápania ľudských bytostí a rodín, ktoré vytvárajú. Je veľmi konkrétna, čo sa týka zručností, aplikácie a prepojenia s teóriou ľudského správania: s ľudským kaleidoskopom. Jej práca vyhovuje všetkým jednotlivcom, pretože sa zakladá na univerzálnosti ľudského bytia.

Vezmime si dve z vyššie spomenutých ako príklad. Základom terapie zameranej na riešenie je dosiahnutie konkrétneho cieľa, ktorý je často na úrovni správania. Satirová sa zameriava na ciele, ktoré sú intrapsychické, nachádzajú sa v jednotlivcovi, pridáva niečo k tomu, čo už jednotlivec má, nezbavuje ho ničoho. Satirová hovorí, že keď sa jednotlivec zmení vo vnútri, zmení sa aj jeho správanie. Terapia zameraná na riešenie môže viesť k adaptácii na situáciu bez vnútornej zmeny.

Naratívna terapia sa často sústreďuje na príbeh, vonkajší príbeh bez mapy, ktorá by vytvárala zmenu vo vnútri človeka. To môže vyústiť do väčšieho ukotvenia negatív, hoci príbeh umožní človeku cítiť sa akceptovaný. Spomínam si na dospievajúce dievča, ktoré poslali ku mne kvôli liečbe

sexuálneho správania. Spolu so svojou matkou sa aktívne podieľala na sexuálnych skúsenostiach s chlapcami a mladými mužmi v okolí. Matka bola hospitalizovaná kvôli psychiatrickým chorobám. Na prvom stretnutí s týmto dievčaťom som skúmal, v akých oblastiach je normálne a zdravo adaptovaná. Povedala, chcete vedieť o mojich sexuálnych dobrodružstvách? Odpovedal som jej, že ma viac zaujímajú jej zdravé úspechy. Keď som sa jej spýtal, prečo si myslí, že by ma mohli zaujímať jej sexuálne dobrodružstvá, odpovedala, že každého to doteraz zaujímalo, že jej psychiater ide o nej napísať knihu. O tom treba hovoriť, ale nie príliš skoro, nie v takomto kontexte, ale v skupine, kde sa jej môže dostať podpory, pochopenia a odpustenia od rovesníkov i dospelých. Naratívna terapia neponúka mapu vnútornej zmeny alebo transformácie. Keď sa to stane, stane sa to náhodou, nie na základe plánovanej konkrétnej intervencie.

Som presvedčený, že ľudia, ktorí prichádzajú ku nám pre podporu, sprevádzanie alebo zmenu, si zaslúžia najlepšie naplánovanú a zacielenú intervenciu, ktorá je v súčasnom modeli dostupná a ktorá ponúka najlepšiu možnosť transformácie. Terapeuti sa musia udržiavať na takej vysokej úrovni praxe ako srdcový chirurg alebo stíhací pilot. Podľa mňa Virginia ponúka svojim študentom práve toto.

6. Vieš si predstaviť, aká bude budúcnosť satirovského modelu? A aké sú tvoje nádeje, sny alebo možno obavy?

Často rozmýšľam nad tým, aká bude budúcnosť. Slovenské satirovské trénerky patria medzi najlepšie na svete. Som veľmi hrdý na to, že sú také oddané a odhodlané na osobnú zmenu a vysokú úroveň odbornej praxe. Učili sa u mňa a u ďalších satirovských trénerov.

Satirovej model zapustil na Slovensku hlboké korene a bude žiť, pokiaľ bude priťahovať mladších praktikov. Potešili by ma kompletne kurzy Satirovej na univerzitách, na všetkých katedrách, ktoré sa zaoberajú deťmi, rodinami, poradenstvom a teológiou.

Jedna z mojich obáv sa týka toho, že Satirovej učenie sa rozriedi doplnkami, ktoré ho odvedú od pôvodného tvaru a nezlepšia ho.

7. Tvoja záverečná poznámka...

Ďakujem za príležitosť zaspomínať si a podeliť sa s Vami o skúsenosti. Ak má niekto záujem o ďalšie informácie, môže ma kontaktovať na adrese 38Wally@sbcglobal.net alebo si pozrieť stránku www.satir-institute.sk

*Ďakujem Ti za rozhovor
Vlado Hambálek*

ZNÁME A MENEJ ZNÁME POSTAVY NÁŠHO ODBORU

Michael White (29.12.1948 – 4.4.2008)

Desiatym najvplyvnejším psychoterapeutom je v súčasnosti John Gottman, o ktorom sme už v *Empatii* písali (2/2001; 1/2008), a tak teraz prechádzame k iným známym a menej známym postavám z nášho odboru, ktorí prispeli k jeho rozvoju. Koho však vybrať? Známych a menej známych postáv z nášho odboru, ktorí nejakým spôsobom do neho prispeli, je tak mnoho... Zmienka o naratívnej terapii v predchádzajúcom rozhovore nás priviedla k tomu, že uverejňujeme tento príbeh:

Michael Kingsley White bol zakladateľom naratívnej terapie, čím významne prispel k psychoterapii a rodinnej terapii, ktoré prevzali mnohé techniky tohto prístupu. Narodil sa a vyrástol v hlavnom meste štátu Južná Austrália Adelaide a kým v roku 1979 ne získal diplom zo sociálnej práce na University of South Australia pracoval krátko ako probačný a mediačný úradník. Potom sa zamestnal ako psychiatrický sociálny pracovník v Adelaidejskej detskej nemocnici, odkiaľ prešiel do súkromnej praxe v Dulwich Centre v Adelaide, ktoré spoluzakladal. Je autorom niekoľkých dôležitých kníh v oblasti rodinnej terapie a naratívnej terapie. V januári 2008 založil ďalšie centrum: Adelaide Narrative Therapy Centre, ktoré poskytuje poradenské služby a výcvikové workshopy pre prácu s jednotlivcom, párom, rodinou, skupinou a obcou, ako aj kontext pre skúmanie najnovších vývojových trendov v naratívnej praxi.

Michael White sa stal obzvlášť známy vďaka svojej práci s deťmi a domorodcami, ako aj so schizofrenikmi, anorektičkami, bulimičkami, mužským násilím a traumou. Na začiatku ho ovplyvnila najmä teória systémov (Gregory Bateson) a kybernetika, neskôr však čerpal zo širokej škály zdrojov, medzi ktoré patrí kultúrna antropológia (Clifford Geertz, Barbara Myerhoff, Victor Turner), neštrukturalistická psychológia (William James, Lev Vygotskij) a francúzska kritická / post-štrukturalistická filozofia (Jacques Derrida a Michel Foucault).

Teoretické a praktické inovácie

White prispel k teórii a praxi psychoterapie najmä týmito nápadmi: externalizácia problému, ktorá sa všeobecne a stručne vyjadruje ako nasledovná téza: človek nie je problém, problém je problém; re-autorizácia dominantných prí-

behov ľudí; a myšlienka “dvojitého počúvania” rozprávania o traume: nie len opis samotnej traumy ale aj toho, ako človek na traumy reaguje.

Ku kľúčovým technikám naratívnej terapie a “mapám” naratívnej praxe patrí:

- Stanovenie pozíčnej mapy / externalizácia konverzačnej mapy
- Re-autorizačné rozhovory
- Znovu začleňujúce a zapamätávacie rozhovory
- Definičné obrady
- Podporné rozhovory
- Čo chýba, ale je implicitné
- Rozhovory, ktoré reagujú na osobný neúspech

Newyorské Timesy o ňom po jeho smrti napísali: „Príčinou smrti bol infarkt, povedal hovorca Dulwich Centra, poradenského strediska v Adelaide, kde Mr. White vykonával rodinnú terapiu od začiatku 1980-tych rokov.

Spolu s kolegom Davidom Epstonom skúmali vplyv osobných výpovedí a spomienok na spôsob, akým zvládajú ľudia pretrvávajúce účinky detských ťažkostí a iných prekážok v živote človeka. Svoju techniku vysvetlili vo významnej knihe z roku 1990 “Narrative Means to Therapeutic Ends” (Naratívne prostriedky terapeutických cieľov) a stala sa známa ako naratívna terapia. Technika je založená sčasti na tom, že pacient externalizuje svoju chorobu alebo problém — napríklad obezitu, stratu rodiča alebo hnev na súrodencov — a príde s príbehom alebo metaforou, ktorá prehodnotí situáciu obyčajne z pozitívnejšieho uhla pohľadu. Naratívna terapia sa úspešne používa u detí, ktoré sa v noci pomočujú, na to, aby získali odstup od hanby a úzkosti, aby mohli o svojej chorobe uvažovať objektívnejšie a nie ako o trvalej charakterovej chybe.

Niektorí poradcovia povzbudzujú svojich klientov, aby napísali príbeh, list alebo báseň a spomenuli si na skutočné udalosti, v ktorých zvíťazili nad ťažkosťou alebo reagovali na člena rodiny očistnou spokojnosťou. Praktický naratívny terapeut Dr. Gene Combs, profesor psychiatrie a rodinnej medicíny na Loyolovej univerzite v Chicagu, povedal, že Mr. White zdôrazňoval potrebu “pozdvihnúť človeka, s ktorým pracujete, namiesto toho, aby ste pozdvihovali terapeuta,” a teda aby rozhovory s klientmi, či už individuálne alebo v rodine, nevedli k tomu, že jednotlivec bude chápaný ako “druhový nositeľ problému alebo patológie, a nie ako človek.”

Konečným cieľom tejto metódy je pomôcť klientovi, aby rozoznal svoje klady a podporné vzťahy, ktoré mu môžu pomôcť prekonať daný problém. Vedie to k tomu, čo Dr. Combs označil ako „preferované príbehy“ úspechu a dosiahnutého výkonu v živote klienta.

Mr. White často cestoval do zahraničia, aby prednášal o svojich kazuistikách a zdokonaleniach naratívnej teórie; bol práve na takejto ceste v San Diegu, keď zomrel.

Hoci sa naratívna terapia uplatňovala najmä pri liečbe anorexie, školskej úzkosti a problémov, ktoré sa často vyskytujú u detí a mládeže, jej využitie sa čoraz viac rozširuje. Začiatkom 90-tych rokov ju Mr. White aplikoval na domorodé spoločenstvá v Novom Južnom Walese a zistil, že rozprávanie príbehov môže byť prenikavým nástrojom pomoci domorodcom vysporiadať sa s ožobráčením a násilným odsunom z rodnej zeme.“

Knihy a publikácie:

- Re-Authoring Lives: Interviews and Essays (Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications, 1995). ISBN 0-646-22735-1
- Narratives of Therapists' Lives (Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications, 1997).
- Reflections on Narrative Practice (Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications, 2000).
- Narrative Practice and Exotic Lives: Resurrecting diversity in everyday life (Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications, 2004). ISBN 0-9577929-9-9
- a David Epston, Literate Means to Therapeutic Ends (Adelaide: Dulwich Centre Publications, 1989).
- a David Epston, Narrative Means to Therapeutic Ends (New York: W. W. Norton, 1990). ISBN 0-393-70098-4
- a David Epston, Experience, Contradiction, Narrative and Imagination: Selected papers of David Epston & Michael White, 1989-1991 (Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications, 1992).
- a Alice Morgan, Narrative Therapy with Children and their Families (Adelaide, South Australia: Dulwich Centre Publications, 2006).
- Maps of Narrative Practice (New York: W.W. Norton, 2007).

Zdroje:

Freedmanová, J., Combs, G. (2009) Naratívny terapie. Portál

Gjuričová, Š., Kubička, J. (2003) Rodinná terapie; systemické a naratívny prístupy. Grada

[http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_White_\(psychotherapist\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_White_(psychotherapist))

<http://www.nytimes.com/2008/04/28/us/28white.html>

Spracoval: PhDr. Ivan Valkovič

Každý si musí nájsť svoje miesto v živote. Ale najskôr si ho musí nájsť v sebe.

P. Strauss

Raduj sa zo svojho života, je už neskôršie, ako sa nazdávaš.

Múdrost

Láska nie je obchodníkom, ktorý chce dostať naspäť svoje investície.

Remarque

PREČÍTALI SME

Kathryn Geldard, David Geldard: Dětská psychoterapie a poradenství,

Portál, Praha, 2008, 327 strán

Väčšina textu je primárne praktická, hovorí jeden z autorov o knihe. Obsahuje praktické návody na prácu s deťmi, ale samozrejme aj teoretický základ uvádzaného praktického modelu.

Myslím, že je to kniha, ktorú každý z nás akútne potrebuje k práci s deťmi. Hneď prvá kapitola – Ciele detskej psychoterapie a poradenstva nám dá cenné vodítka o prioritách cieľov, zvlášť o dôležitosti sledovania cieľov samotného dieťaťa, ich vynárania a identifikácie. Etické dilemy sa vždy riešia podľa tohto princípu. Samotné stanovovanie cieľov pri práci s dieťaťom je chápané ako proces, v ktorom má veľký význam interakcia a konzultácie všetkých zainteresovaných stránok.

Vzťah dieťa – terapeut je predmetom ďalšej kapitoly, v mnohom sa podobá a v niečom líši od vzťahu s dospelým klientom. Terapeut má tendenciu projekovať svoje skúsenosti a vedomosti na dieťa, potrebné je však jeho empatické prijatie a rešpektovanie jeho sveta, jeho vnímania seba, rodiny, vzťahov, bez opráv, posudzovania a komentárov.

Vzťah má byť exkluzívny, autentický, dôverný, nevtieravý a cieľavedomý, všetkými týmito charakteristikami vzťahu sa autori podrobne zaoberajú a analyzujú aj možné problémy a konflikty, napríklad dôvernosc vzťahu versus informácie, o ktorých by mal niekto vedieť, alebo ktoré podliehajú zákonnej povinnosti ohlásenia (zneužitie, týranie). Dozvieme sa, ako takéto situácie riešia samotní autori, ktorí sú skúsenými psychoterapeutmi.

Ďalej sa dozvedáme, aký má byť terapeut – kongruentný, má mať kontakt s dieťaťom v sebe, akceptujúci a citovo nezaujatý. Na tomto mieste knihy autori hovoria o nepretržitej potrebe supervízie, pretože práca s deťmi neustále aktivizuje osobné záležitosti terapeuta, súvisiace a detstvom, ktoré potrebuje stále na novej úrovni zvládať a spracovávať.

Zvlášť náročná je práca s citovým zaujatím, súcitom, aby ťažké bolestivé zážitky dieťaťa neprijímal so slzami v očiach, pretože s tým si dieťa nevie poradiť, aby ich bral na vedomie a podporoval dieťa v pozitívnom rozhodovaní a konaní.

Štvrtá až siedma kapitola obsahujú štruktúru praxe. Začína históriou, ktorá je stručne a prehľadne sformulovaná v tabuľkách. Pokračuje procesom terapie dieťaťa, ktorý začína získaním informácií od zadávateľa. Táto kapitola je jedna z ťažiskových (str. 55-62). Pokračuje vnútorným procesom terapeutickej zmeny dieťaťa, na str. 64 uvádzajú autori svoj koncept nazvaný špirála terapeutickej zmeny.

Zaujímavá je siedma kapitola Sekvenčne plánované integratívne poradenstvo pre deti, kde sa spájajú rôzne prístupy do sledu intervencií, smerujúcich synergicky ku zmene.

Kontext rodinnej psychoterapie je predmetom ďalšej kapitoly. Kniha ešte obsahuje Znalosti a zručnosti detského psychoterapeuta, kde podrobne analyzuje prácu s dieťaťom od jeho pozorovania, počúvania, cez jeho príbeh, prácu s odporom a prenosom, sebaopímaním, deštruktívnymi presvedčeniami, po zmenu a ukotvenie.

Štvrtá časť je venovaná terapii hrou, je praktická, popisuje výber médií a prostriedkov k hrám ako pieskovisko, figúrky, maľovanie, plyšové hračky a podobne a popisuje samotné hry a piata časť sa volá Použitie pracovných listov: nachádzajú sa tu pracovné listy na budovanie sebaocenenia, na nácvik sociálnych zručností, takže taktiež navýsosť praktická kapitola.

Na konci knihy sú pracovné listy a bohatý zoznam literatúry.

Kniha je uvádzaná ako úvod do problematiky, každý, kto pracuje s deťmi, by ju mal ako základnú mať na poličke, ak nie v malíčku.

J. Kusá

Sue Culley, Tim Bond: Integratívny prístup v poradenstve a psychoterapii.

Portál, Praha 2008

Kniha sa v prvom rade zaoberá otázkou, ako porozumieť zmyslu rôznych poradenských zručností a ako si osvojiť a používať príslušné techniky. Nestráca však zo zreteľa ani osobu, ktorá techniky používa, s jej vybavením, životnými skúsenosťami a vzájomné ovplyvňovanie techník osobnosťou a osobnosti technikami, ich aplikáciou a zvnútornením.

Uvažovanie o základných aspektoch poradenstva začína otázkou ako byť etickým poradcom. Dozvedáme sa, že sa ukázalo, že klienti očakávajú, že poradca bude: dôveryhodný, úctivý, kompetentný a zodpovedný, pričom autori definujú každé z uvedených adjektív.

Celá kniha je o základoch poradenstva ako profesie, podrobne sú analyzované snáď všetky pojmy, ktoré sa v priestore poradenstva vyskytujú – od vzťahu s klientom, cez prijatie, porozumenie, opravdivosť, podporu a dôveru až po poskytovanie spätnej väzby. Proces poradenskej práce je analyzovaný od počiatočnej po záverečnú fázu, vrátane stratégií a techník, ako v ktorej fáze pracovať.

Pre ľahšie pochopenie sú používané časti prípadových štúdií, príklady a na záver je kazuistika prípadu pri strate blízkej osoby.

Pre začínajúcich kolegov by mohla byť kniha užitočným manuálom, venuje pozornosť aj vysvetľovaniu základných pojmov, ktoré sú často používané na úrovni samozrejme známych veličín – napr. prerámcovanie, citová blízkosť, vytváranie zmluvy, pracovný vzťah.

J. Kusá

Životná múdrosť:

keď si vieš veľké starosti premeniť na malé úsmevy.

Opak dobrého nie je zlé, ale hlúpe.

Prečo sú neschopní ľudia schopní všetkého?

INFORMÁCIE

Dávame do Vašej pozornosti:

„Školiaci a výcvikový kurz RORSCHACH – použitie pre deti predškolského veku“

V priebehu jesene 2008 som sa v pražskom Hogrefe – Testcentre zúčastnila školiaceho a výcvikového kurzu. Počas 4 intenzívnych 8 hodinových školiacich dní s praktickými výcvikovými ukážkami som sa zoznámila s teoretickými predpokladmi Rorschachovej diagnostiky a naučila som sa používať test v diagnostickej praxi u detí predškolského veku.

Školiaci a výcvikový kurz viedla PhDr. Dana Krejčířová, detská klinická psychologička, asistentka subkatedry klinickej psychológie IPVZ a vedúca psychologického oddelenia FTN v Prahe. Venuje sa vývinovej psychológii a psychologической práci s deťmi. Je spoluautorkou učebníc: Vývinová psychológia (2006), Detská klinická psychológia (2006) a Psychodiagnostika detí a dospelujúcich (2001).

Rorschach je diagnostickou metódou určenou pôvodne pre dospelých psychiatrických pacientov. Metóda sa v klinickej praxi veľmi dobre osvedčila a začala byť používaná aj u detí. V súčasnosti je v Čechách často využívaná v klinickej, ale i v poradenskej praxi.

Použitie ROR u detí má svoje zvláštnosti. Rovnaká úloha nemá totožný význam pre dieťa ako pre dospelého človeka, deti riešia predložený problém celkom odlišným spôsobom, s využitím iných psychických funkcií či stratégií. Výcvikový kurz bol zameraný na špecifiká administrácie ROR u detí, možnosti interpretácie projektívneho materiálu, hodnotenie vývinovej úrovne dieťaťa pomocou získaného protokolu – pochopenie povahy testu, vývin tvorenia pojmov, vývin perцепčně-kognitívneho uchopenia a vývin sociálnych kompetencií.

U detí predškolského veku má význam prevažne kvalitatívna analýza procesu diagnostiky ako aj protokolu, kvantitatívne posúdenie sa využíva len minimálne. Väčšina odborníkov uvádza, že získané protokoly sú u malých detí síce chudobnejšie, ale test nezaťažuje nadmerne ani dieťa ani psychológa, je časovo nenáročný a v niektorých prípadoch prinesie veľmi cenné hypotézy. Podľa Exnera (1994) má význam kvantitatívna analýza protokolu už od 5. rokov, od

tohto veku uvádza aj komplexné normy, ktoré sú využívané v klinickej praxi najmä pri diferenciálnej diagnostike (ADHD; depresia; úzkostné poruchy; dissociatívne, somatizačné a psychosomatické poruchy; poruchy správania, disharmonický vývin osobnosti; pervazívne vývinové poruchy a detské psychózy). Lektorka kurzu vo svojej odbornej praxi používa ROR už u 2-ročných detí.

Prvý školiaci deň nás detská psychologička PhDr. Dana Krejčířová uviedla do problematiky projektívnej psychodiagnostiky detí pomocou ROR. Oboznámila nás so spôsobom a zvláštnosťami administrácie ROR u predškolských detí. Nové informácie o použití ROR u detí vzbudili veľký záujem a následne spustili bohatú diskusiu. Počas ďalších školiacich dní nás PhDr. Krejčířová viedla v precvičovaní projektívnej psychodiagnostiky detí pomocou ROR – rozbor nami prinesených protokolov.

Na tomto školiacom a výcvikovom kurze som si ozrejmila a rozšírila vedomosti o jednotlivých spôsoboch použitia ROR u detí. Jednotlivé interpretácie výsledkov ROR mi pomáhajú určiť vývinovú úroveň dieťaťa, spoznať niektoré individuálne – osobnostné, temperamentové, emočné i vzťahové charakteristiky dieťaťa. Tieto poznatky, skúsenosti a nadobudnuté zručnosti využijem v psychologickej práci priamo s deťmi, pri metodickej práci ako i pri supervízii pre našich kolegov - psychologov z RPPS na Úradoch PSVaR.

Kolegom – psychológom pracujúcim s deťmi, ktorí majú základné znalosti o ROR, spomínaný kurz vrele odporúčam.

Aktuálne informácie o pripravovaných školiacich kurzoch Hogrefe – Testcentra nájdete na stránke: www.testcentrum.cz

Mgr. Ľubica Tománková

Kritizovať, odsudzovať a sťažovať si dokáže každý hlupák – a väčšina ich to aj robí.

Dale Carnegie.

To, čo chválime, rastie.

Hall

Poznámky:

Poznámky:

REDAKCIA

Editori: PhDr. Jolana Kusá
PhDr. Ivan Valkovič

Redakčná rada: PhDr. Zuzana Mardiacová, PhDr. Oľga Nemcová,
Mgr. Vladimír Hambálek, Mgr. Ľubica Tománková,
PhDr. Katarína Hatráková

EMPATIA NA INTERNETE

<http://www.psychologia.sk/empatia>

E-mail: Jolana.Kusa@upsvar.sk
Ivan.Valkovic@upsvar.sk

Adresa: **Špitálska ul.č. 8**
812 67 Bratislava
Tel./fax.: 02/2045 5826, 2045 5945, 2045 5946

Reg. č.: 1474/96/6

ISSN: 1335 8624

Toto číslo Empatie vychádza s príspevím Európskeho sociálneho fondu.

